

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Ústav pro dějiny umění

Bakalářská práce

Krematorium v Pardubicích

The Pardubice Crematorium

Lenka Kerdová

Praha 2011

Prof. PhDr. Vojtěch Lahoda, CSc.

PODĚKOVÁNÍ

Touto cestou bych chtěla poděkovat
panu Prof. PhDr. Vojtěchu Lahodovi, CSc.
za pomoc a cenné připomínky
při vedení této bakalářské práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 22.7.2011

podpis

Abstrakt

Hlavní náplní práce je budova krematoria v Pardubicích od architekta Pavla Janáka, která je příkladem národního stylu či tzv. rondokubismu. První část je věnována teoretickým východiskům stylu, navazujícího na předválečný kubismus. V druhé části jsou doloženy dříve uvedené teoretické základy na soutěžních návrzích pardubického krematoria z roku 1919. Následný rozbor vybraných soutěžních projektů a snaha popsat Janákův vývoj od prvního návrhu až po výslednou podobou stavby tvoří hlavní přínos práce. Nechybí ani kapitola o proměně názorů na krematorium, doplněná o část věnující se samotné myšlence kremace, která má za cíl představit stavbu v širším dobovém sociálním kontextu.

Klíčová slova

krematorium, Pardubice, Pavel Janák, rondokubismus, národní styl, kremace

Abstract

Main objective of this thesis is the building of Pardubice crematorium, which is an example of national architect style, so-called Rondocubism, created by the architect Pavel Janák. First part is dedicated to the theoretical fundamentals derived from the former pre-war style of kubismus. In the second part these fundamentals are explained on the submitted drawing proposals for the structure of Pardubice crematorium dating from the year 1919. Then the analysis of these proposals from Janak's first drafts till the final appearance of Pardubice crematorium can be seen as the main contribution of this work. Furthermore author adds both the chapter documenting the opinion changes relating to this building and the short outlook on the topic of cremation which gives reader a better understanding of period social context.

Key words

crematory, Pardubice (town), architect Pavel Janák, Rondocubism, national style in architecture, cremation

OBSAH:

1	ÚVOD.....	7
1.1	Struktura a cíle práce	7
1.2	Pavel Janák	8
2	NÁRODNÍ STYL/ RONDOKUBISMUS.....	10
3	ŠÍŘENÍ MYŠLENKY KREMACI, VÝSTAVBA KREMATORIÍ	19
3.1	Historie kremace.....	19
3.2	Vývoj architektonického typu, krematoria v Evropě.....	19
3.3	Prosazení kremace v Čechách	20
3.4	Krematoria v Čechách.....	21
4	KREMATORIUM V PARDUBICÍCH.....	22
4.1	Soutěž na stavbu krematoria v Pardubicích z roku 1919	22
4.2	Popis krematoria a jeho vývoj dodnes	29
4.3	Proměna názorů na krematorium od dvacátých let 20. století až dodnes	33
4.3.1	První reakce	33
4.3.2	Karel Teige	34
4.3.3	Jan E. Koula.....	34
4.3.4	Oldřich Starý.....	35
4.3.5	50. léta	35
4.3.6	Marie Benešová	36
4.3.7	Rostislav Švácha	37
4.3.8	François Burkhardt.....	37
4.3.9	Vendula Hnídková	38
4.3.10	Ostatní	38
4.4	Vývoj architektury v pracích Pavla Janáka mezi lety 1919-1923/25	40
5	ZÁVĚR.....	46
6	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	48
7	SEZNAM VYOBRAZENÍ.....	52
8	OBRAZOVÁ PŘÍLOHA.....	56

Seznam použitých zkratk

NTM	Národní technické muzeum
AAS	Archiv architektury a stavitelství
SOkA	Státní okresní archiv
aut.	autor/ka

1 Úvod

Za téma své bakalářské práce jsem si zvolila budovu krematoria v Pardubicích z několika důvodů. Za jeden z hlavních důvodů považuji svůj osobní zájem o českou moderní architekturu především první poloviny 20. století. S tím se pojí poměrně krátké, nicméně zajímavé vývojové období v umění dvacátých let, označované často za „národní sloh“, jednou z jehož vrcholných staveb je právě krematorium v Pardubicích. Dalším pro mě důležitým důvodem byl kulturní i sociální přesah této ojedinělé stavby, která se stala inspiračním zdrojem pro další tvůrce. Chtěla bych se tedy pokusit nahlédnout na toto architektonické dílo z mnoha různých úhlů pohledu.

1.1 *Struktura a cíle práce*

Ve své práci bych se ráda zaměřila na budovu krematoria komplexně, tedy od širšího náhledu až po konkrétní detaily. Práci rámcově rozdělím do třech větších celků – jeden věnuji kontextu doby, ve které krematorium vznikalo, a stylovému označení (diskuze, vymezení, atd.), ve druhém naznačím myšlenkový a morální základ pro vznik krematorií obecně, propagaci kremace (spolek, ostatní krematoria na našem území i v zahraničí), a poslední, nejobsáhlejší celek bude zaměřen na krematorium samotné (tedy jeho vývoj, architektonickou soutěž z roku 1919, názory na krematorium atd.). Samostatnou podkapitolu bude tvořit pozorování a srovnání vývoje Janákovy tvorby mezi lety 1919 (vypsání soutěže a zároveň první návrh krematoria) až 1923 (realizace, dokončení stavby krematoria). Právě v závěru práce vznikne prostor pro kulturní kontext stavby a přesah krematoria do dalších uměleckých oblastí (např. filmografie), případně pro zhodnocení krematoria z dnešního pohledu. Přínosem této práce by mělo být detailnější prostudování archivních materiálů týkajících se především soutěže na krematorium z roku 1919 a uvedení pardubického krematoria do širšího obsahového rámce.

1.2 Pavel Janák

Pavel Janák se narodil 12. března 1882 v Praze. V roce 1899 započal studia architektury a pozemního stavitelství na české technice (ČVUT) v ateliéru Josefa Schulze, zároveň v tu dobu hospitoval u prof. Josefa Zítka na pražské německé vysoké škole technické.¹ Velmi záhy se dostává ke skutečným problémům architektury, již od druhého ročníku je zaměstnán ve stavebních kancelářích (F. Buldry, J. Schlaffera, V. Roštlapila), ve třetím ročníku r. 1903 získává první ocenění v soutěžích. Již od raných let se také soustřeďuje na problematiku vztahu památkové péče a moderní architektury (Klub za Starou Prahu). Roku 1905 se zúčastnil soutěže na dostavbu Staroměstské radnice a roku 1906 vstoupil do školy prof. Otto Wagnera na vídeňské Akademii výtvarných umění. Hned rok nato studium přerušil a podnikl velkou studijní cestu po Itálii. Po návratu do Prahy pracoval společně s Josefem Gočárem v ateliéru prof. arch. Jana Kotěry.² Mezi lety 1909-11 působil jako architekt v mostním oddělení stavebního úřadu Prahy a v rámci této činnosti navrhl architekturu Hlávkova mostu v Praze a jezu v Obříství, zároveň ho už tehdy zajímala otázka urbanismu.³ Na konci roku 1911 vychází Janákův přelomový text „Hranol a pyramida“ v Uměleckém měsíčníku, který teoreticky formuluje základní principy kubistické architektury (společně s úvahou „Obnova průčelí“).⁴ Janák se odklání od proudu moderny, reprezentované především architektem Kotěrou, a kritizuje značnou materiálnost architektury, které podle něj chybí poetičnost a „duch“. Zároveň v textu zdůrazňuje souvislosti historické a dokonce i sociální, poukazuje na určitý stupeň rozvinutosti společnosti v závislosti na architektuře. „Upoutají (myšleno gotická a barokní architektura) naši pozornost živostí ducha, kterým hmota jest u nich protkána, a pak dramatičností výrazových prostředků, jimiž vytvořeny jsou jejich tvary...“⁵ Roku 1912 založil společně s kolegou Josefem Gočárem Pražské umělecké dílny, ve kterých navrhovali nábytek a užité umění především v kubistickém (později rondokubistickém) stylu (a již 1907 byl jedním ze spoluzakladatelů Artělu). Období Janákovy kubistické tvorby (1911-14) se nese ve znamení rekonstrukcí budov v historickém prostředí, povětšinou mimo Prahu (Pelhřimov, Havlíčkův Brod a jinde) a spolupráce se sochaři na návrzích pomníků.⁶ Po první světové válce navázali

¹ Pavel VLČEK: Pavel Janák, in: Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Praha 2004, 273; Karel KIBIC: Architekt Pavel Janák, in: Panorama, 2007, 12-13.

² Oldřich STARÝ: Architekt prof. Pavel Janák, in: Architektura IV, 1942, 83.

³ KIBIC 2007 (pozn. 1) 12.

⁴ Pavel JANÁK: Hranol a pyramida, in: Umělecký měsíčník I, č. 6, 1911, 162-170.

⁵ Ibidem.

⁶ Marie BENEŠOVÁ: Pavel Janák, Praha 1959, 12.

na předchozí vývoj transformací kubismu v obloučkový kubismus – rondokubismus či národní sloh. Tomuto tématu, jelikož je klíčové pro tuto práci, se budu věnovat podrobněji v následujících kapitolách. Bylo to tedy období od vzniku nové samostatné Československé republiky (1918) do poloviny 20. let a pro Pavla Janáka jsou klíčové dvě stavby v tomto stylu, a to pardubické krematorium (1921-23) a Riunione Adriatica di Sicurtà (1922-24).

Roku 1921 se stal profesorem na Vysoké škole umělecko-průmyslové v Praze (převzal ateliér Josipa Plečnika) a na této škole rovněž zastával funkci rektora mezi lety 1922-24 a 1939-41.⁷ „Studijní úlohy orientoval záměrně především na oblast bydlení a jeho nové experimentální formy.“⁸ Rozhled posluchačů rozvíjel také četnými studijními exkurzemi do zahraničí.

Mezi první realizované stavby, které naznačovaly Janákův vývojový posun k jednoduššímu architektonickému ztvárnění, patří inženýrská stavba Libeňského mostu z roku 1924 a skupina rodinných domů na Ořechovce (1924). Kolem roku 1925 se už i Pavel Janák přiklání k novému funkcionalistickému slohu a staví některé významné budovy, jakými jsou Autoklub č.p. 1337/II v Opletalově ulici (1927-29) či palác Škodových závodů v Praze (1924-25), k vrcholu období patří Husův sbor církve československé v Praze-Vinohradech (1930-31).⁹ Všestranný architekt se věnoval také urbanistickým studiím (především realizovaná osada Baba /1932/) a reformě bydlení (studie „Sto let nájemného domu“ vydaná roku 1932).¹⁰

V poslední etapě Janákova díla dostal prostor především jeho hluboký a kladný vztah k památkám. Již v roce 1924 byl pověřen rekonstrukcí Černínského paláce, který citlivě restauroval mezi lety 1928-34.¹¹ Jeho úsilí na poli památkové péče vyvrcholilo v roce 1936, kdy byl jmenován architektem Pražského hradu (funkci převzal, stejně jako na VŠUP, po Josipu Plečnikovi). Zasloužil se například o rekonstrukci tereziánského hradního křídla, Jízdárny, Míčovny a letohrádku královny Anny.¹² Pavel Janák zemřel 1. srpna 1956 ve věku 74 let. Byl to velmi všestranný umělec – kromě architektury a urbanismu se také intenzivně věnoval užitému umění, památkové péči, jakož i pedagogické a teoretické činnosti.

---

⁷ KIBIC 2007 (pozn. 1) 12.

⁸ Vladimír ŠLAPETA: Životopisná a tvůrčí data Pavla Janáka, in: Olga HERBENOVÁ/ Jiří ŠETLÍK (ed.): Acta UPM. XIX, C. Commentationes. 4, Pavel Janák : vybrané stati autorovy a příspěvky ze semináře ke stému výročí architektova narození, Praha 1985, 71.

⁹ BENEŠOVÁ (pozn. 6) 22.

¹⁰ Ibidem 36.

¹¹ STARÝ 1942 (pozn. 2) 13.

¹² ŠLAPETA (pozn. 8) 71.

2 Národní styl/ rondokubismus

Vývoj české architektury od roku 1918 do poloviny dvacátých let byl poměrně komplikovaný a odehrával se v několika souběžných proudech. Problematická je i interpretace tohoto období, která byla často zjednodušována pod vlivem subjektivního hodnocení příslušníků určité generace či myšlenkově zaměřené skupiny.¹³ Pluralitu tohoto vývoje podporovala příznivá dobová situace, kdy vznik Československé republiky podnítil velkou stavební činnost. Na novou výstavbu se hledělo „jako na věc prestiže vládnoucích politických seskupení, jako na jeden z rozhodujících ukazatelů ekonomické prosperity Československa i jako na důležitý sociální a kulturní fenomén, manifestující u širokého publika přednosti nové demokracie“.¹⁴ Tato politická změna přinesla i změnu umělecké orientace: „místo tradiční Vídne bylo poválečné umění orientováno na Francii (Le Corbusier), Holandsko (Amsterdam a De Stijl), Berlín a Bauhaus a na ruský konstruktivismus“.¹⁵

Základní linie architektury dvacátých let naznačil již předválečný vývoj – z generace Kotěrových žáků (Josef Chochol, Josef Gočár, Pavel Janák, Vlastislav Hofman), která v letech 1910 až 1914 rozvinula směr českého *kubismu*¹⁶ v architektuře a užitém umění, vykryštovalo několik názorových proudů. Experimenty architektů Bedřicha Feuersteina a Josefa Chochola předznamenaly poválečný *purismus* skupiny Devětsil. Feuerstein už kolem roku 1914 dospěl analýzou základních geometrických těles až k dramatickému seskupení čistých krystalických tvarů a „Josef Chochol k tvarové abstrakci zcela oproštěných „puristických“ průčelí“.¹⁷ Oproti tomu orientace předních propagátorů kubismu – Josefa Gočára a Pavla Janáka – na umělecké řemeslo¹⁸ v průběhu první světové války vedla po roce 1918 ke vzniku „*rondokubismu*“.

Paralelně k tomu se odehrával vývoj mladší generace architektů v jakýchsi třech názorových skupinách. Prvním byli Kotěrovi žáci druhé generace (Josef Štěpánek, Bohuslav Fuchs, Jiří Kroha) soustředění kolem časopisu *Stavitel*, kteří dospěli k nové koncepci přes expresivní, dynamizující zkušenost. Hlavním cílem této skupiny bylo plastické vyjádření vnitřního prostoru. Nejvýraznější osobností byl Jiří Kroha, jehož tvorba založená na „nové

¹³ Marie BENEŠOVÁ: Rondokubismus, in: *Architektura ČSSR XXVIII*, č. 5, 1969, 303.

¹⁴ Rostislav ŠVÁCHA: *Architektura dvacátých let v Čechách*, in: Vojtěch LAHODA / Mahulena NEŠLEHOVÁ / Marie PLATOVSKÁ / Rostislav ŠVÁCHA / Lenka BYDŽOVSKÁ (ed.): *Dějiny českého výtvarného umění IV/2*, Praha 1998, 11.

¹⁵ Vladimír ŠLAPETA: Česká meziválečná architektura z hlediska mezinárodních vztahů, in: *Umění XXIX*, č. 4, 1981, 309.

¹⁶ „architekturou ducha“ reagovali na Kotěrovu racionální modernu

¹⁷ ŠLAPETA 1981 (pozn. 15) 309.

¹⁸ v Pražských uměleckých dílnách a Artělu

formě architektonického prostoru“ zprvu (1918-1919) čerpala ještě z předválečné kubistické architektury.¹⁹ Ovšem po roce 1920 se do Krohových návrhů dostávají mašinistické elementy a zhruba v letech 1922-1923 vtěsnává „své eruptivní tvarové představy nikoliv už do šikmých, nýbrž pravoúhlých rámců“. ²⁰ Krohovy práce z těchto let jsou někdy nazývány jako „ortogonální expresionismus“. ²¹ Druhou skupinu tvořili převážně absolventi školy architektury na pražské vysoké škole technické (O. Tyl, L. Kysela, J. K. Říha, O. Starý a další), soustředění kolem časopisu Stavba. Tato skupina dospěla „ke konstruktivismu především logickým vývojem konstruktivní stránky architektury“. ²² Poslední nejradikálnější byla skupiny architektů Devětsil (J. Fragner, K. Honzík, E. Linhart, V. Obrtel, J. Krejcar), hlásající program českého purismu a poetismu. Teoretikem skupiny byl Karel Teige, patronem pak Bedřich Feuerstein, který v roce 1921-23 realizoval první puristickou stavbu – krematorium v Nymburku. ²³

Po stručném nástinu problematiky dvacátých let v architektuře se zaměřím na teoretické zdůvodnění rondokubismu či národního stylu. Považuji za důležité hned na začátku podotknout, že tento fenomén ²⁴ je v české historiografii umění poněkud problematický a dodnes se na toto téma vedou odborné diskuse. Nevyjasněné zůstává samotné označení ²⁵ tohoto stylu i míra jeho autonomie či návaznosti na předchozí kubistickou fázi. Architekturu tohoto období se nejvíce zaobírala Marie Benešová, která se také zasloužila o alespoň částečnou rehabilitaci „rondokubismu“, jenž byl po ostré kritice českých funkcionalistů negativně vnímán. Více k vývoji názorů na toto období viz kapitola 4.1.3. Poslední studie na toto téma pochází od Pavla Škrance (2003) a Venduly Hnídkové (2009). Zatímco Marie Benešová se přiklonila k užívání názvu „rondokubismus“, ²⁶ Vendula Hnídková ve své studii uvedla argumenty pro pojmenování „národní styl“. ²⁷ Rostislav Švácha pak předkládá další argument: „Je-li ještě vůbec u něj (myšleno u nového, „národního“ stylu) vhodný pojem „kubismus“, pak proto, že „rondokubismus“ vynalezli

---

¹⁹ ŠVÁCHA (pozn. 14) 22.

²⁰ Ibidem 25.

²¹ Rostislav ŠVÁCHA: *Expresionismus v české architektuře*, in: Alena POMAJZLOVÁ (ed.): *Expresionismus a české umění 1905 – 1927*, Praha 1994, 208-209.

²² ŠLAPETA 1981 (pozn. 15) 310.

²³ Ibidem.

²⁴ Pavel Škranc pod pojem „fenomén“ shrnuje všechna používaná označení „národního slohu“ a definuje ho následovně: „jistý vyhraněný styl architektury a užitého umění uplatňovaný částí domácích autorů přibližně v první polovině dvacátých let 20. století“; <http://www.earch.cz/clanek/3566-pojem-rondokubismus-1dil.aspxvyhledano>, vyhledáno 2.7.2011.

²⁵ Běžně jsou používána tato označení: národní styl, rondokubismus, styl Legiobanky, národní dekorativismus, české art deco, obloučkový kubismus, třetí kubistický styl.

²⁶ Ovšem vyhrazovala se vůči tehdy vžitému používání názvu „obloučkový dekorativismus“. - BENEŠOVÁ 1969 (pozn. 13) 307.

²⁷ Vendula HNÍDKOVÁ: *Rondokubismus versus národní styl*, in: *Umění LVII*, č. 1, 2009, 83.

pamětníci heroického předválečného údobí kubistické architektury, a také proto, že při všech jeho nových rysech lze původ tvarosloví tohoto stylu stopovat až k obloučkům Janákova štítu Fárova domu v Pelhřimově z roku 1913“.²⁸ Jelikož nepovažuji rozřešení této otázky za cíl své práce, používám v textu oba termíny s rovnocenným významem.

Pokud bychom chtěli nalézt nějakou definici národního stylu ve slovnících, pak bychom museli hledat pod heslem „kubismus“ či „český kubismus“, kde většinou na konci hesla bývá zmínka o variantě českého kubismu po roce 1918, „který však lze zařadit do pestrého proudu art deco“.²⁹ Zjednodušeně je tedy rondokubismus vysvětlován jako přeměna pyramidálních kubistických tvarů na cylindrické, která vyústila v bohatý plastický dekorativismus. Uvedeni jsou hlavní představitelé (Josef Gočár, Otto Gutfreund, Pavel Janák, Otakar Novotný, František Kysela) a jejich nejznámější díla, jako mezník je považována výstava dekorativních umění (Exposition Internationale des Arts Décoratifs et Industriels Modernes) v Paříži v roce 1925.³⁰

Rok 1913 se pro přední protagonisty české kubistické architektury jeví jako převratný.³¹ Většina z nich od tohoto roku prochází fází „hledání“, která u každého vyústí jiným směrem. Právě toto hledání zavedlo Pavla Janáka (více v kapitole 4.4) a Josefa Gočára do oblých tvarů a jasných barev národního stylu. V témže roce píše Janák rozsáhlou kubistickou úvahu *Obnova průčelí*, ve které vychází z „Rieglovy polarity haptického a optického principu“.³² V architektuře tomu podle Janáka odpovídají dva typy staveb – centrální (haptický princip) a podélný (optický princip) typ. Tento podélný typ architektury soustřeďuje pozornost na průčelí, které kalkuluje s optickým nazíráním na věc. Janák soudí, že „průčelný princip a jeho důvody názoru zrakem odpovídají více vyvíjející se povaze i naší doby, čím více blížíme se subjektivnímu a abstraktnímu“.³³ Toto zdůvodnění je tedy klíčové jak pro kubistickou, tak pro rondokubistickou architekturu, která se soustřeďuje na průčelí a fasády. V Gočárově tvorbě se zásadní přechod odehrává již kolem roku 1915, kdy místo ostrých úhlů nastupují oblouky a místo amorfní hmoty barevná a dekorativní dřeva.³⁴

---

²⁸ Rostislav ŠVÁCHA: Lomené, hranaté a obloukové tvary. Česká kubistická architektura 1911-1923, Praha 2000, 51.

²⁹ Rudolf POŠVA/ Vladislav DUDÁK/ Bořek NEŠKUDLA: Encyklopedie světové architektury: od menhiru k dekonstruktivismu. A-K, Praha 2000, 531.

³⁰ Radomíra SEDLÁKOVÁ: Czech cubism, in: The Dictionary of Art, New York 1996, 373.

³¹ Marie BENEŠOVÁ: Architektura kubismu, in: Vojtěch LAHODA / Mahulena NEŠLEHOVÁ / Marie PLATOVSKÁ / Rostislav ŠVÁCHA / Lenka BYDŽOVSKÁ (ed.): Dějiny českého výtvarného umění IV/1, Praha 1998, 344.

³² Rostislav ŠVÁCHA: Kubistické teorie architektury, in: Jiří ŠVESTKA/Tomáš VLČEK/ Pavel LIŠKA (ed.): Český kubismus 1909-1925, Stuttgart 1991, 205.

³³ Pavel JANÁK: Obnova průčelí, in: Umělecký měsíčník 2, č. 3, 1912-1913, 85-95.

³⁴ Milena B. LAMAROVÁ: Portrét mladého architekta v prostoru roku 1913, in: Jiří ŠVESTKA/Tomáš VLČEK/ Pavel LIŠKA (ed.): Český kubismus 1909-1925, Stuttgart 1991, 99.

„Gočár, jehož dílo dosud nezakládalo svůj účín na barevných vztazích, rozvinul v tomto období barevnou škálu, dosti se sice opakující, zato však velmi odvážnou“.³⁵ Již roku 1916 napsal Pavel Janák „manifest barevnosti nové architektury Barvu průčelím“,³⁶ ve kterém na historických příkladech dokazuje, že již od rokoka se stalo „zvykem celá průčelí líciti pestře barevnými nátěry“.³⁷ Janák dále vyjádřil radost nad tím, že v moderní architektuře ožil „úplný zdravý smysl pro silné krevnaté tóny (syťá žlut, červeň atd.)“.³⁸ Jelikož byl vývoj architektury mezi lety 1914-1918 přerušen válkou, byli architekti nuceni přeorientovat svou pozornost k drobnějším úkolům (v případě Gočára a Janáka to byl umělecký průmysl) a vývoj „stylu“ probíhal na četných skicách průčelí, pomníků či užitého umění. Nové posuny v tvorbě tedy nedostaly příležitost být prověřeny na konkrétních větších realizacích.

Jestliže kubistická architektura měla silnou teoretickou platformu založenou na abstrakci hmoty a oživení „ducha“ architektury, která pocházela z pera samotných architektů (Janák, Hofman, Chochol), pak ideje národního stylu byly pouze naznačeny jako budoucí směřování české architektury v člancích³⁹ Pavla Janáka (viz kapitola 4.4 – „Ve třetině cesty“). Vlastní ideje o hledání inspirace v projevech lidového umění vykrystalizovaly především z úvah (ještě z let 1914-1918) historika umění Václava Viléma Štecha. Štech dospěl k přesvědčení, že „výhradně experimentální l'artpourl'artistické a kosmopolitní sklony kubistického malířství i architektury se ocitly v rozporu s tradičními jistotami novodobého českého umění“.⁴⁰ Ze Štechových statí vyplývá, že české umění se vyznačuje „třemi stálými znaky, a to kulturním osvětářstvím, oslavou ctností venkovského lidu a permanentní ornamentalizací výtvarné formy“.⁴¹ Z dalších historiků umění, kteří se zabývali touto otázkou, lze ještě uvést Antonína Matějčka, Zdeňka Wirtha a Františka Žákavce.

Důvodů, proč se čeští kubističtí architekti přiklonili k tomuto národně orientovanému umění, je několik. Jednou z prvních příčin byla protičeská politika vídeňské vlády na počátku války. „Vůči tlaku z Vídně se v Čechách vzedmul nacionalistický protitlak, jemuž mnozí kubisté neuměli odolat“.⁴² Další příčina je hledána v koncentraci negativní kritiky kubistické architektury na přelomu let 1913-1914. Pavel Janák to komentoval

---

³⁵ Marie BENEŠOVÁ: Josef Gočár, Praha 1958, 14.

³⁶ Vojtěch LAHODA: Barevná architektura Janáková, in: idem (ed.): Český kubismus, Praha 1996, 138.

³⁷ Pavel JANÁK: Barvu průčelím, in: Venkov, 1916, 3-4.

³⁸ Ibidem.

³⁹ především články „Opět na rozcestí k svérázu“ (Národ, 1917, 576-578), „**Ve třetině cesty**“ (Volné směry XIV, 1918, 218-226), „Národní věc a čeští architekti“ (Národ, 1918, 295, 305-306), „Nedočkavá procházka“ (Umění I, 1918, 81-86)

⁴⁰ ŠVÁCHA (pozn. 28) 49.

⁴¹ ŠVÁCHA (pozn. 14) 18.

⁴² ŠVÁCHA (pozn. 28) 44.

následovně: „*Tato cesta architektury – bylo tomu v posledních letech před válkou – se širšímu pochopení a praxi odcizila... Ukáže se však teprve, jak toto období bylo užitečno a že jeho výsledky budou pevnou oporou pro další*“.⁴³ Od roku 1914 soustředili svou pozornost čeští kubisté k Josipu Plečnikovi, jehož škola architektury pracovala se staroslovanskými motivy již několik let.⁴⁴

První realizací inspirovanou lidovým uměním byl Gočárův dřevěný pavilon Československé republiky na veletrhu v Lyonu [1] z roku 1919.⁴⁵ Jan Sokol k práci předních protagonistů českého rondokubismu výstižně podotýká, že „*všecko, co bylo nového, vymyslel Janák, ale uskutečnil Gočár*“.⁴⁶ Pavel Janák se pokusil o použití tohoto nového tvarosloví v roce 1920 při úpravě Julišovy cukrárny [2, 3]. Na těchto stavbách je patrná symetrie průčelí, abstraktní dekor půlkruhů, kruhů, obdélníků či úseků mezikruží a pestrá barevnost [4]. „Náraz tlakové vlny kubismu nastal v plné síle až kolem roku 1920“.⁴⁷

Od roku 1921 se národní styl začal objevovat také na monumentálních novostavbách. V tomto směru je klíčovou stavbou Banka československých legií (1921) od Josefa Gočára [5]. Marie Benešová považuje tuto stavbu za jakési mezidobí v architektově tvorbě, která vrcholila až o dva roky později. „Vyrovnal se s kubismem, zavedl znovu do složité kompozice monumentálního průčelí řád, ne však ještě přirozenou proporcí článků příliš hmotných a plastických“.⁴⁸ Druhou významnou monumentální budovou byla pojišťovna Adrie v Praze (1922-1925) od Pavla Janáka a Josefa Záscheho [6]. Tvary, asociující renesanční italské radnice, pomohly zdůraznit velkoměstský charakter tohoto monumentálního díla, připomněly italský původ klienta a zároveň vyjadřovaly patos republikánské ideje, kterou bylo vedeno nové Československo.⁴⁹ Již samotná podstata tohoto nového stylu předurčila jeho užití především pro stavby reprezentující mladý československý stát.⁵⁰ Neméně důležité bylo i pojednání interiérů, sochařské a malířské výzdoby. Charakteristická byla spolupráce umělců z různých odvětví, kteří společně pracovali na konkrétních zakázkách. Tento jev upřesnila Vendula Hnídková následovně: „Zpravidla nevznikal *gesamtkunstwerk* jednoho tvůrce, nýbrž jednoho stylu, vzešlý ze

⁴³ Pavel JANÁK: Národní věc a čeští architekti, in: *Národ* 2, 1918, 305-306.

⁴⁴ ŠVÁCHA (pozn. 28) 44-47.

⁴⁵ *Ibidem* 50.

⁴⁶ Jan SOKOL: K otevření Janákovy výstavy, in: Olga HERBENOVÁ/ Jiří ŠETLÍK (ed.): *Acta UPM. XIX, C. Commentationes. 4*, Pavel Janák: vybrané stati autorovy a příspěvky ze semináře ke stému výročí architektova narození, Praha 1985, 89-91.

⁴⁷ Hana ROUSOVÁ: *Deviace kubismu v Čechách*, Cheb 1995, 8.

⁴⁸ BENEŠOVÁ (pozn. 35) 16.

⁴⁹ ŠVÁCHA (pozn. 28) 189.

⁵⁰ *Ibidem* 51.

spolupráce několika obdobně smýšlejících jedinců.“⁵¹ Významná byla i role grafického designu, který se mohl uplatnit na návrzích nových bankovek, známek, kolků, znaků měst, typografii apod.⁵²

Marie Benešová soudí, že úsilí tvůrců architektury národního stylu se zdařilo, jejich výtvarná mluva se stala srozumitelnou a byla přijímána národem jako výraz odpovídající době a jejím duchovním potřebám: „Neboť je velmi málo období ve vývoji architektury, která by tak odpovídala na veřejnou objednávku, jako je tato“.⁵³

Rok 1925 se často uvádí jako oficiální konec éry architektury národního stylu. Do té doby se ještě dokončovaly některé významné stavby. Tedy například i již zmiňovaná *Mezinárodní výstava dekorativních umění v Paříži* z roku 1925, jež byla vyvrcholením snah umělců o vytvoření ryze českého stylu, ale zároveň i definitivní tečkou za tímto obdobím.⁵⁴ Jakési doznění národního stylu lze objevit v tzv. oficiální architektuře celých dvacátých let, „která je vytvářena pro stavebníka, jenž nemá odvahu přijmout výraz moderního funkcionalismu“ (především šlo o budovy bank či reprezentační budovy koncernů).⁵⁵ Další možností bylo uplatňování národního stylu na regionálních stavbách v periferních oblastech, např. v Moravské Ostravě.⁵⁶

U předních představitelů stylu byla situace poněkud komplikovanější. V roce 1922 vycházejí u nás první články (Stavba, Život) propagující funkční, konstruktivní, sociální a neindividuální architekturu,⁵⁷ čímž zesiluje kritika národního stylu ze strany mladých českých funkcionalistů a puristů, kteří do jisté míry navázali na argumentaci Josefa Chochola z roku 1921.⁵⁸ Pavel Janák se již od roku 1923 ve své práci odvrací od rondokubismu (viz kapitola 4.4) a přes etapu jakéhosi návratu ke Kotěrově moderně (1923-1924 – rodinné domy na Ořechovce) se dostává až k funkcionalismu.⁵⁹ Josef Gočár také již od roku 1923 hledá svým vlastním způsobem cestu k poválečné avantgardě, a právě v návrhu Koželužské školy v Hradci Králové (1923-1924) [7] „dospívá k vlastní vyhraněné koncepci, v níž schodiště podmiňuje dominantní výraznou vertikální hmotu, vždy zajímavě členěnou“.⁶⁰ Tento motiv lze nazvat „gočárovským“.⁶¹ Od roku 1924 navazuje Gočár

⁵¹ HNÍDKOVÁ 2009 (pozn. 27) 76-77.

⁵² Ibidem 79.

⁵³ BENEŠOVÁ 1969 (pozn. 13) 311.

⁵⁴ HNÍDKOVÁ 2009 (pozn. 27); BENEŠOVÁ 1969 (pozn. 13).

⁵⁵ BENEŠOVÁ 1969 (pozn. 13) 311.

⁵⁶ Jindřich VYBÍRAL: Zrození velkoměsta. Architektura v obraze Moravské Ostravy 1890-1938, Ostrava 1997.

⁵⁷ Oldřich STARÝ: Architekt prof. Pavel Janák, in: Architektura IV, 1942, 107.

⁵⁸ ŠVÁCHA (pozn. 28) 52.

⁵⁹ Rostislav ŠVÁCHA: Pavel Janák – česká moderní architektura, in: Domov 25, č. 2, 1985, 46.

⁶⁰ BENEŠOVÁ (pozn. 35) 24.

⁶¹ Ibidem 24.

kontakty s puristickou-funkcionalistickou architekturou, „a to jakousi oklikou přes umírněné holandské modernisty Dudokova směru“, rovněž tu ožívá i odkaz Kotěrova díla z let 1908-1912.⁶² V roce 1925 realizuje obecné a městské školy v Hradci Králové [8], kterými vlastně vrcholí jeho přerod od architektury dekorativní k architektuře funkcionalistické.⁶³ „V letech 1925-1927 přijímají architekti Gočárova a Janákova směru bílé formy puristické architektury a od roku 1928 lze u nich zaznamenat další posun k funkcionalismu.“⁶⁴

Vladimír Šlapeta vidí přínos tohoto „pokusu o založení národního slohu“ v tom, že „vyprovokoval nastupující poválečnou generaci, vedenou Karlem Teigem, k prudké opozici a k hledání nových impulzů v pařížském purismu, holandské architektuře, v německé Nové věčnosti a ruském konstruktivismu“.⁶⁵

Na tomto místě bych se ještě ráda ve stručnosti vrátila k možnostem různé interpretace období národního stylu. Jak již bylo naznačeno, rondokubismus byl dlouho vnímán pod vlivem negativní kritiky funkcionalistů. Je zajímavé, že hlavní teoretik Devětsilu Karel Teige formuloval základní kánon charakteristik rondokubismu, který je používán dodnes. Je jím:

1. přímá genetická souvislost s českým kubismem
2. nacionální motivace a navazování na lidové umění
3. sklon k historismu⁶⁶

Rostislav Švácha pak upozornil na to, že „obrat v pohledu na kubistickou architekturu přivodilo teprve vratké šikmostěnné a lichoběžníkové tvarosloví tzv. bruselského stylu kolem roku 1958“.⁶⁷ Právě v této době vyšly první studie Marie Benešové věnované Josefu Gočárovi (1958) a Pavlu Janákovi (1959). Marie Benešová došla ve svém bádání k zajímavým závěrům, které zveřejnila v článku Rondokubismus v roce 1969. Poukázala na teorie W. Worringer a A. Riegla počátku 20. století, které dala do souvislosti s některými Janákovými tezemi. Dále upozornila na změnu základního tvorebného principu kubismu oproti secesi a moderně – totiž abstrakce proti naturalismu, z čehož vyvodila, že „předválečný architektonický kubismus je zárodkem všeho pokrokového“.⁶⁸ V této souvislosti je potřeba říct, že Benešová zdůrazňuje vývojovou kontinuitu let 1910-1924. Přerod kubistické architektury do rondokubistické vysvětluje jako nutnost úžeji specifikovat krystalickou hru tvarů. Princip však přitom zůstal stejný –

---

⁶² ŠVÁCHA (pozn. 14) 21.

⁶³ BENEŠOVÁ (pozn. 35) 24.

⁶⁴ ŠVÁCHA (pozn. 14) 21.

⁶⁵ ŠLAPETA (pozn. 8) 70.

⁶⁶ Pavel ŠKRANC: Rondokubismus - názory funkcionalistů, in: <http://www.earch.cz/clanek/3347-rondokubismus-nazory-funkcionalistu-2dil.aspx>, vyhledáno 14.7.2011.

⁶⁷ ŠVÁCHA (pozn. 28) 52.

⁶⁸ BENEŠOVÁ 1969 (pozn. 13) 315.

„dynamická a plastická síla výtvarného účinku, avšak tvarově znovu zhodnoceného, poznaného a oceněného“. ⁶⁹ Souvislost předválečného a poválečného vývoje dokazuje Benešová na hlavním tvůrčím principu, kterým je „důraz na sílu účinku dosaženého výrazně plastickou, v době poválečné více než dynamickou formou.“ ⁷⁰ Benešová došla k závěru, že předválečný kubismus a jeho další vývojové větve válečného a poválečného období byly rozhodující pro „vývoj progresivních, výtvarně výrazových tendencí v poválečné architektuře“. ⁷¹

Na závěr bych ještě ráda nastínila problematiku spojování národního stylu se stylem „*art deco*“. Touto otázkou se zabývalo více autorů, jako například Jana Horneková v katalogu „České art deco“, Zdeněk Lukeš či Vendula Hnídková. Jana Horneková české art deco zasazuje do období mezi dvěma světovými válkami (1918-1938), přičemž jako vrchol vidí přípravy na světovou výstavu dekorativních umění v Paříži (1925): „V této době se uzavírala stylově nejvýraznější linie českého národního dekorativismu.“ ⁷² Horneková dále upozorňuje na internacionální vlivy po roce 1925, a dělí tak české art deco na jakési dvě vývojové skupiny. Zdeněk Lukeš oproti tomu považuje architekturu národního stylu za „československou verzi art deco“. ⁷³ Začleňuje tak architekturu národního stylu do celoevropského měřítka: „Tehdy se začal Evropou šířit nový styl Art Deco, který všude slavil velký úspěch. I v Praze našel rychle odezvu, zejména pro to, že zde získal nacionální charakter, stal se vlastně oficiálním stylem nové republiky.“ ⁷⁴ Do protikladu k tomuto náhledu se staví názor Venduly Hnídkové, která upozorňuje na protichůdná východiska obou slohů: „Široký pojem art deco se etabloval teprve v šedesátých letech jako pojmenování pro umělecké trendy dvacátých až třicátých let, které volně přecházely ze secesního dekorativismu přelomu století odpoutáváním se od florálně zvlněných křivek a plynule absorbovaly podněty z aktuálních výtvarných hnutí, jako byl fauvismus, kubismus, futurismus či expresionismus.“ ⁷⁵ Dále čerpalo inspiraci z umění Orientu, Egypta či Japonska, což je také v protikladu s národním stylem, který se snažil vycházet z místních inspiračních zdrojů. Posledním uvedeným argumentem je protiklad cílových skupin – art deco

---

⁶⁹ BENEŠOVÁ 1969 (pozn. 13) 309.

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ Ibidem 315.

⁷² Jana HORNEKOVÁ: České art deco, in: Radim VONDRÁČEK (ed.): České art deco, Milán 1993, 9.

⁷³ Zdeněk LUKEŠ: Český architektonický kubismus (podivuhodný směr, který se zrodil v Praze), Praha 2006, 17.

⁷⁴ Zdeněk LUKEŠ: Mapa architektury art deco v Praze, Praha 2007, nepag.

⁷⁵ HNÍDKOVÁ 2009 (pozn. 27) 75-76.

produkovalo luxusní výrobky určené vyšším společenským kruhům, kdežto národní styl se snažil být přístupný i širokým lidovým vrstvám.⁷⁶

---

⁷⁶ Ibidem 76.

3 Šíření myšlenky kremace, výstavba krematorií

3.1 Historie kremace

Jelikož pardubické krematorium bylo postaveno jako jedno z prvních v Československu, považují za důležité nastínit problematiku rozvoje kremace. Pohřeb žehem má dlouhou historii, která začíná již ve starší době kamenné, kdy lidé ukládali mrtvé na ohniště svých příbytků. Ovšem až v mladší době kamenné docházelo ke spálení celého těla na hranici a ostatky pak byly uloženy do ozdobné popelnice.⁷⁷ Pohřeb žehem používaly vedle pohřbívání do země před příchodem křesťanství téměř všechny východní a evropské civilizace, a to včetně Řeků a Římanů.⁷⁸ Snahy o znovuoživení pohřbu žehem se objevují v renesanci a poté ve století osmnáctém pod vlivem revolučních idejí. V roce 1797 navrhuje architekt Giraud první krematorium v podobě pyramidy.⁷⁹ První moderní krematorium bylo postaveno v Miláně v roce 1876,⁸⁰ dva roky poté, co byla kremace povolena novým italským zdravotním zákonem (1874).⁸¹ „Hybnou sílu kremačního dění, jehož důležitým článkem se stala organisovaná sdružení stoupenců žehu a jejich mezinárodní spolupráce, je nutné hledat v evropském národnostním hnutí let 1850-1870.“⁸² První typy krematorií byly orientovány na národní historii – v Itálii měly podobu antického chrámu, ve Velké Británii novogotické kaple, ve Francii byla krematoria stavěna v neoklasicistním slohu. V Německu poprvé zasáhly úřady, které chtěly oddělit stavební typ krematorií od sakrálních staveb. V Rakousko-Uhersku, kde měla silné postavení katolická církev, byla kremace zakázána.⁸³

3.2 Vývoj architektonického typu, krematoria v Evropě

„Koncepce vnitřního architektonického prostoru se vyvinula ze tří typů: antického chrámu, jednolodní baziliky a centrální sakrální stavby.“⁸⁴ V prvním milánském krematoriu bylo ústředním prostorem žároviště a obřadní síň nahrazoval otevřený sloupový prostor.

⁷⁷ Pax - pohřeb žehem, Pardubice 1940, 7.

⁷⁸ Markéta VEČERÁKOVÁ: Krematoria v české architektuře 10.-30. let 20. století, jejich historie, architektura a ideový obsah, in: Umění XLV, č.1, 1997, 72; Pohřeb žehem a členství ve spolku Krematorium, s. l., s. d., nepag. (SOkA Pardubice)

⁷⁹ VEČERÁKOVÁ 1997 (pozn. 78) 72.

⁸⁰ Věstník Společnosti pro spalování mrtvol I, č. 3, červen 1911, nepag.

⁸¹ VEČERÁKOVÁ 1997 (pozn. 78) 72.

⁸² Markéta SVOBODOVÁ: Krematoria v meziválečném Československu: Historie a vývoj architektonického typu, in: <http://www.archiweb.cz/salon.php?action=show&id=2731&type=10>, vyhledáno 15.7.2011.

⁸³ Občané však mohli mrtvé nechat spálit v krematoriích mimo území monarchie.

⁸⁴ SVOBODOVÁ (pozn. 82).

Toto prostorové schéma bylo podrobena kritice (pozůstalí téměř přihlíželi spalování), jejímž výsledkem bylo oddělení prostoru pro spalování od obřadní síně, která se stala ústředním prostorem. V letech 1874-1911 bylo sestrojeno dvacet různých spalovacích soustav (pecí), z nichž z počátku největší upotřebení měla pec od ing. Veniniho, po ní pak soustava ing. Richarda Schneidera. V Německu se pak používaly pece od ing. Bedřicha Siemense a R. Schneidera.⁸⁵ Pece byly vytápěny koksem, který ve třicátých letech nahradil svítiplyn.⁸⁶ Nejdelší tradici moderních krematorií v Evropě mají tyto státy: Itálie (Milán – 1876, Řím – 1883, Pisa – 1885, Bologna – 1889 atd.), Německo (Gotha – 1878, Heidelberg – 1891, Hamburk – 1892 atd.), Švýcarsko (Curych – 1889), Velká Británie a Francie.⁸⁷

3.3 Prosazení kremace v Čechách

Kremace byla prosazována v katolické habsburské monarchii formou osvětových přednášek a publikací, které měly na starost různé spolky a sdružení. „Na půdě Rakousko-Uherska došlo k ustanovení spolku Die Flamme v roce 1885, ten pak podnítil vznik spolku v Čechách.“⁸⁸ V roce 1899 byla zahájena činnost „Společnosti pro spalování mrtvol“,⁸⁹ jejímž hlavním úkolem byla propagace pohřbu žehem (přednášky, vydávání publikací,...). Žeh jakožto výraz pokroku byl veřejně podporován také některými známými osobnostmi, na příklad B. Němcovou, J. Nerudou či V. Náprstkem.⁹⁰ V roce 1909 bylo ustanoveno sdružení Krematorium – spolek pro spalování mrtvých, které mělo úzkou návaznost na Volnou myšlenku.⁹¹ Předsedou spolku byl Jaroslav Kvapil, který v roce 1919 prosadil zákon „LEX KVAPIL“⁹² umožňující kremaci v Československu.⁹³ V roce 1922 byla Společnost pro spalování mrtvol z důvodu nízké účasti na valných hromadách a schůzích rozpuštěna.⁹⁴ Dědicem zbylého jmění byl určen spolek Krematorium, který rovněž převzal propagační činnost.⁹⁵ Hlavními argumenty pro propagaci kremace byly: hygiena (prevence proti nakažlivým nemocem), úspornost místa (vhodné především pro lidnatá města), estetičnost

---

⁸⁵ Ludvík ČÍŽEK: Spalování čili zpopelnění mrtvol (pohřbívání ohněm) na konci XIX. a počátku XX. století, in: Věstník Společnosti pro spalování mrtvol II, č. 2, 1912, 20.

⁸⁶ SVOBODOVÁ (pozn. 82).

⁸⁷ ČÍŽEK 1912 (pozn. 79) 22-23.

⁸⁸ VEČERÁKOVÁ 1997 (pozn. 78) 73.

⁸⁹ <http://www.pohreb.cz/clanky/?text=27-spolecnost-pratel-zehu>, vyhledáno 15.7.2011.

⁹⁰ VEČERÁKOVÁ 1997 (pozn. 78) 73.

⁹¹ Ibidem 73.

⁹² znění zákona: § 1 – Pohřbívání ohněm je dovoleno. § 2 – Provedením zákona jest pověřen ministr veřejného zdravotnictví ve srozumění s ministrem vnitra a spravedlnosti.

⁹³ <http://www.pohreb.cz/clanky/?text=27-spolecnost-pratel-zehu>, vyhledáno 15.7.2011.

⁹⁴ Rozchod společnosti pro spalování mrtvol – rozpuštěna k žádosti bývalých činovníků, in: Věstník Společnosti pro spalování mrtvol X, č. 4, 1922, 38.

⁹⁵ Ibidem 39.

(atmosféra v obřadní síni za doprovodu hudby je příjemnější nežli nad venkovním hrobem), ekonomičnost.⁹⁶ Rovněž bylo upozorňováno na dlouhou historii pohřbu zpopelněním a v souvislosti s křesťanstvím na to, že v Bibli není žádného zákazu žehu. Postoj katolické církve ke kremaci byl totiž od počátku velmi negativní a toho bylo po roce 1918 využito k prosazení odluky církve od státu. „Nástupcem spolku „Krematorium“ je dnešní „Společnost přátel žehu.““⁹⁷

3.4 Krematoria v Čechách

První soutěž na projekt krematoria v Praze se uskutečnila roku 1902. Zasláno bylo pět návrhů – oceněny byly dva, přičemž jeden z nich patřil Pavlu Janákovi [9, 10] (tehdy dvacetiletému studentovi). Projekt se pohyboval mezi dozrívajícím klasicismem a modernou a ani jeho přepracovaná verze z roku 1904 [11] se nedočkala realizace.⁹⁸ První krematorium postavené na našem území (tehdejším území Rakouska) bylo v **Liberci** (Reichenberg), kde působil spolek Die Flamme. Město vypsalo soutěž v roce 1913 a stavba byla realizována v letech 1915-1917 podle plánu arch. Bitzana z Drážďan [12].⁹⁹ Liberecké krematorium v mnoha směrech připomíná krematorium v Drážďanech od Fritze Schumachera [13]. Až do pádu habsburské monarchie nemohlo krematorium sloužit svému účelu. Nový zákon z roku 1919 povolující kremaci¹⁰⁰ umožnil vznik mnoha nových krematorií v Československu. První **pražské** krematorium realizoval na olšanském hřbitově F. X. Nevole v roce 1921 přestavbou neorenesanční obřadní budovy z roku 1898.¹⁰¹ V pořadí třetí české krematorium bylo postaveno mezi lety 1922-1923 v **Pardubicích** (viz kapitola 4). V téže době vzniklo také klasicistní krematorium v **Mostě** od Antona Svitila [14, 15], které se velmi podobá krematoriu v Greifswaldu (1913) [16].¹⁰² V letech 1922 až 1924 bylo realizováno Feuersteinovo puristické krematorium v **Nymburce** [17] a od roku 1923 do 1925 se stavělo podle návrhu Vlastislava Hofmana krematorium v **Ostravě** [18, 19], které bylo vyzdobené dekorativní expresionistickou malbou.¹⁰³ V následujících letech byla postavena ještě krematoria v Plzni, Brně a novostavba v Praze.

⁹⁶ Jindřich ZÁHOŘ: Pohřbívání do země a pohřbívání ohněm, in: Věstník Společnosti pro spalování mrtvol II, č. 2, 1912, 17-19.

⁹⁷ <http://www.pohreb.cz/clanky/?text=27-spolecnost-pratel-zehu>, vyhledáno 15.7.2011.

⁹⁸ SVOBODOVÁ (pozn. 82).

⁹⁹ Ludvík ČÍŽEK: Žároviště v Liberci, in: Věstník Společnosti pro spalování mrtvol VIII, č. 1, 1918, nepag.

¹⁰⁰ Zákon byl ještě doplněn v letech 1923 a 1925.

¹⁰¹ Markéta SVOBODOVÁ: Krematoria v meziválečném Československu: Spory o pražské krematorium, in: <http://www.archiweb.cz/salon.php?action=show&id=2735&type=10>, vyhledáno 15.7.2011.

¹⁰² Markéta SVOBODOVÁ: Krematoria v meziválečném Československu: Krematoria v Ostravě, Nymburce, Mostě a Plzni, in: <http://www.archiweb.cz/salon.php?action=show&id=2733&type=10>, vyhledáno 15.7.2011.

¹⁰³ VEČERÁKOVÁ 1997 (pozn. 78) 82.

4 Krematorium v Pardubicích

V této kapitole se budu detailně zabývat soutěží na budovu pardubického krematoria z roku 1919. Na soutěžních plánech získaných v archivu v Pardubicích se pokusím prokázat širokou škálu přístupů k zadanému úkolu, a to po stránce stylové i funkční. Z hodnocení návrhů jury můžeme také vycítit dobovou náladu ve společnosti krátce po vzniku nové Československé republiky. Dále považuji za důležité uvést okolnosti vzniku finálního vítězného návrhu Pavla Janáka a popsat dnešní stav budovy krematoria, k čemuž mi poslouží především vlastní fotodokumentace. Jelikož krematorium bylo od počátku velmi diskutovanou stavbou, zařadila jsem do práce zajímavé a myslím, že i dnes aktuální téma – a tím je přijetí či nepřijetí stavby krematoria, obecněji pak staveb postavených v národním stylu. Pokusím se vzájemně porovnat jak názory umělecké kritiky, tak i dobové recenze v tisku, přičemž považuji za přínosné uvést jednotlivé názory chronologicky. Stěžejní částí této bakalářské práce je kapitola věnovaná vývoji architektury v pracích Pavla Janáka mezi lety 1919 – 1923/25, ve které se pokusím vysledovat podněty, které mohly vést k Janákovu tvůrčímu přerodu.

4.1 Soutěž na stavbu krematoria v Pardubicích z roku 1919

S ohledem na dlouhodobé snahy jednotlivých zájmových skupin prosadit pohřeb žehem v Čechách, mohlo dojít poměrně rychle po vzniku nového českého státu (1918) k vypsaní soutěže na první české krematorium. Přičemž prvně byla podána žádost k vídeňské vládě na zřízení krematoria v Pardubicích prostřednictvím Městského průmyslového muzea již 29. ledna 1915.¹⁰⁴ V průběhu světové války (1914-1918) byla v Pardubicích postavena velká vojenská nemocnice, žádost o povolení stavby krematoria měla tudíž své odůvodnění především kvůli hrozbě šíření epidemických nemocí. Rakouská vláda však žádost zamítla: „*Městské průmyslové muzeum v Pardubicích dne 6. února 1918 návrh obnovilo a městská rada jej přijala.*“¹⁰⁵ Již 12. prosince 1918¹⁰⁶ vypisuje městská rada „veřejnou soutěž na dodání náčrtků na stavbu krematoria v Pardubicích“, která byla zveřejněna 22. prosince 1918 v Národních listech.¹⁰⁷ Podmínky soutěže stanovovaly, že se jí

---

¹⁰⁴ Bohumil KORBEL: Vzpomínka na zápas o krematorium v Pardubicích, in: 1923-1933, Na památku desetiletého trvání pardubického krematoria, Pardubice 1933, 9.

¹⁰⁵ VEČEŘÁKOVÁ 1997 (pozn. 78) 78.

¹⁰⁶ VACEK: Krematoriu se blíží 80 let, in: Krematorium Pardubice 80 let [almanach vydaný u příležitosti 80 let krematoria v Pardubicích], Pardubice 2003, nepag.

¹⁰⁷ František VAMBERA: Konkurz na stavbu krematoria v Pardubicích, in: Národní listy, 22. prosince 1918, 6.

mohou zúčastnit odborníci československé národnosti. Uzávěrka soutěže byla stanovena na 13. února 1919. Finanční odměny byly vypsány na první tři ceny v rozsahu od 1800 K do 900 K. V porotě zasedali: Theodor Petřík (profesor Vysoké školy technické v Praze), architekt Ladislav Machoň, stavitel Karel Beran, ing. Karel Kotteu za městskou stavební radu v Pardubicích, František Vambra za městskou radu v Pardubicích, architekt Bohumil Korbel a Josef Franc za průmyslové muzeum v Pardubicích.¹⁰⁸ „Svým reprezentantem spolek ustanovil architekta Josefa Gočára.“¹⁰⁹

Soutěž měla velkou odezvu, což dokazuje až překvapivý počet architektů, kteří do soutěže zaslali svůj návrh. Zjistit přesný počet přihlášených již bohužel není možné, jelikož v této informaci se jednotlivé zdroje rozcházejí.¹¹⁰ Nicméně soutěže se zúčastnilo zhruba přes osmdesát architektů, z nichž mnozí patří k nejvýznamnějším tvůrcům meziválečného období. Ladislav Machoň ve svém příspěvku do Volných směrů v roce 1919 vyjadřuje své znepokojení nad celkovou úrovní pořádaných soutěží a soudí, že „*neobyčejné množství prací dokazuje nedostatek zaměstnání architektů v dnešní době*“.¹¹¹ Určitý přínos soutěž na pardubické krematorium nicméně v jeho očích má, a to především v řadě nových a dobrých myšlenek, které se objevily při řešení této zcela nové architektonické úlohy. Pozitivně hodnotí projekt architekta **Pavla Janáka** [20] pro „zcela osobní pojetí“, dále pak vyzdvihuje práce architekta **B. Feuersteina** [21-23] a **V. Škárý**. K tomu dodává: „*Z ostatních možno sice ještě několik návrhů považovati za vážné, zbývající většina však jsou práce po stránce ryze umělecké velmi špatné, inspirované provedenými typy a násilně k danému programu přizpůsobované*“.¹¹²

Oficiální výsledky soutěže byly zveřejněny v časopisu Styl v ročníku 1920-1921. První cena udělena nebyla, druhou cenu (1300 K) získal architekt **P. Janák**, tři třetí ceny (900 K) byly uděleny ing. **O. Polákovi** (Louny), arch. **V. Škárovi** (Brno) a arch. **B. Feuersteinovi**. Čestná uznání získaly projekty pod názvy: „P“ [24], „Est“ [25], „Žehrov III [26]“.¹¹³ Janákův projekt byl doporučen k přepracování a podle finálního návrhu z roku 1921 [27] byla posléze stavba provedena.¹¹⁴

---

¹⁰⁸ Ibidem.

¹⁰⁹ Ondřej HÁJEK: Předehra ke vzniku krematoria v Pardubicích, in: <http://www.smp-pce.cz/historie-vzniku-184/#predehra>, vyhledáno 30.6.2011.

¹¹⁰ 81 autorů uvádí Markéta VEČEŘÁKOVÁ (Umění 1997), 82 autorů uvádí Rostislav ŠVÁCHA (ANDĚL/ LIŠKA/ VLČEK/ ŠVESTKA: Český kubismus 1909-1925, Stuttgart 1991), 83 autorů uvádí Ladislav Machoň (Soutěž na stavbu krematoria v Pardubicích, in: Volné směry 1919), 82 autorů uvádí ve zprávě ve Volných směrech 1920-21.

¹¹¹ Ladislav MACHOŇ: Soutěž na stavbu krematoria v Pardubicích, in: Volné směry XX, 1919, 31.

¹¹² Ibidem.

¹¹³ Vyřízené soutěže, in: Styl I, č. 1, 1920-1921, 18.

¹¹⁴ VEČEŘÁKOVÁ 1997 (pozn. 78) 80.

Nyní se podrobněji zaměřím na některé zajímavé návrhy poslané do soutěže roku 1919. Řada z nich vypovídá o stavu české architektury na počátku fungování Československé republiky. Již z dějinné a společenské situace vyplývá, že šlo o dobu plnou změn, převratů a jisté plurality, a to i na poli výtvarného umění. V předválečném období se v české architektuře výrazně prosadil kubismus v opozici k historizujícím a secesním stavbám. Válečná léta 1914-1918 obecně utlumila vývoj architektury a především stavební činnost. Tato bouřlivá a názorově rozporuplná doba nicméně podnítila vznik mnoha nových přístupů v architektuře. Pomineme-li ještě doznívající „moderní“ tradicionalismus, tak se objevují především dva výrazné a v principu odlišné směry. Prvním je úsilí mladých levicově orientovaných architektů o novou architekturu směřující k funkcionalismu a konstruktivismu. Druhý silný proud tvoří především architekti, již si prošli „kubistickým“ obdobím, které nyní volně transformují do představ o národní formě.¹¹⁵ (více kapitola 2). Právě tuto mnohost přístupů k architektuře je možné sledovat v soutěžních návrzích na krematorium.

Nejradikálnějším kubistickým projektem se v soutěži představil architekt **Otakar Novotný**¹¹⁶, žák Jana Kotěry.¹¹⁷ „Tento návrh ztělesňuje se vší hloubkou a opravdovostí rozvinuté principy kubismu.“¹¹⁸ Jeho návrh pod názvem „Zkouška ohněm“ [28]¹¹⁹ tvoří kompaktní, výrazně plasticky tvarovaná hmota, která má centrální dispozici. „Mnohoúhlá obřadní síň se zalamovaně tvarovaným interiérem, vzdáleně snad inspirovaným tvarem pozdně gotické sklípkové klenby, evokovala jakýsi krystalický dóm. Oproti řešením jiných účastníků soutěže Novotný nepotlačoval komín krematoria, ale naopak ho nechal vítězně se tyčit nad celou hmotou budovy.“¹²⁰

Na návrzích **Vlastimila Hofmana** [29] a zejména **Bedřicha Feuersteina**¹²¹ oproti tomu vidíme tendence směřující k purismu dvacátých let.¹²² „Hofman svůj návrh, podobně jako u projektu zastavění pevnosti Vyšehrad, očišťuje od kubistických deformací, hladké

---

¹¹⁵ BENEŠOVÁ (pozn. 6) 16.

¹¹⁶ *Otakar Novotný před válkou kubismus neproklamoval, v detailech se objevoval pouze na jeho drobných pracích. Až v roce 1919 se spontánně ke kubismu přihlásil ve svém návrhu a realizaci družstevních učitelských domů čp. 123, 1021, 1037 na Starém Městě pražském. Vyvrcholení těchto jeho snah přišlo právě v soutěžním návrhu na krematorium v Pardubicích.* - Marie BENEŠOVÁ: Architektura kubismu, in: Vojtěch LAHODA / Mahulena NEŠLEHOVÁ / Marie PLATOVSKÁ / Rostislav ŠVÁCHA / Lenka BYDŽOVSKÁ (ed.): Dějiny českého výtvarného umění IV/1, Praha 1998, 348-349.

¹¹⁷ Rostislav ŠVÁCHA: Soutěž na krematorium v Pardubicích v roce 1919, in: Jiří ŠVESTKA/Tomáš VLČEK/ Pavel LIŠKA (ed.): Český kubismus 1909-1925, Stuttgart 1991, 220.

¹¹⁸ BENEŠOVÁ (pozn. 116) 349.

¹¹⁹ Návrh již publikován v knize Rostislava Šváchy: Lomené, hranaté a obloukové tvary, Praha 2000.

¹²⁰ SOKA Pardubice, Sběrka map a plánů, text na plánu č. 139-140.

¹²¹ Návrhy již publikovány v knize Rostislava Šváchy: Lomené, hranaté a obloukové tvary, Praha 2000.

¹²² ŠVÁCHA (pozn. 117) 220.

vnější stěny se zalamují jen podle půdorysné dispozice a jsou prolamovány pouze okny.¹²³ „Doba, zdálo se mu, nedávala jednoznačné impulsy, a proto hledal inspiraci v samotných úlohách... Heslo „Průchozí brána“ se stalo tématem architektonické kompozice, v jejímž centru umístěná centrální budova působí hladkými stěnami hmoty formované do hlubokých hrotitých kýlů.“¹²⁴ Jeho návrh s názvem „Průchodní brána“ je výrazně vertikální, což spolu s velkými okny vytváří dojem gotické kaple. Místo věže dominuje ve středu stavby poměrně subtilní komín. Symetrickou kompozici vytváří dvě boční nižší křídla zdobená sochami, které jsou k centrální budově připojena loggií s kolumbáři. Jsou v nich místnosti určené pro pozůstalé, pro kněze a komory pro mrtvá těla. Tomuto návrhu byla vytýkána neorganická dispozice jednotlivých místností, malý rozměr obřadní síně, dále právě propojení místností pro mrtvolu s ochozy a místnostmi pro kněze a pozůstalé. Další velmi častou výtkou vůči soutěžním návrhům, která se objevila i u Hofmana, bylo nedostatečné či žádné osvětlení prostoru pecí.¹²⁵

Návrh **Bedřicha Feuersteina [21-23]** pod značkou „B“ se blíží purismu ještě víc a představuje ve Feuersteinově tvorbě důležitý mezník. „O prioritu tu ve výrazu zápasí hmota plochá, pravoúhlá, s hmotou polygonální, plasticky protvořenou, plochy kosé i přímé, ploché i plastické.“¹²⁶ Dominantním motivem tohoto návrhu je osmiúhelník, který je použit zejména na oknech, nejvýrazněji se projevil na centrálním okně nad síní, kde ovlivnil i tvar okolní hmoty. Jeho fragment bychom mohli nalézt na vstupu i na půdorysu kaple. Feuerstein jako jeden z mála rozdělil půdorys na obřadní síň a katolickou kapli. „Dva vzájemně se prostupující prostory vyřešil v jiném kresebním návrhu souměrnou dispozicí, ve třetí variantě scelil veškeré funkční části do trojkřídlé budovy se šikmou střechou, členěné v průčelí vertikálními a horizontálními pásy podobně jako u kreseb Puristické čtyřky.“¹²⁷ Hodnocení komise se bohužel nedochovalo.

Snaha o pohansko-staroslovanské vyznění byla společná návrhům **Čeňka Vořecha a Jiřího Krohy**.¹²⁸ Předobrazy bychom mohli najít v dílech žáků Plečnikovy školy architektury na pražské Uměleckoprůmyslové škole.¹²⁹ Návrh **Čeňka Vořecha [30]** s názvem „Zubří hlava“ nesoucí zajímavé zoomorfní motivy je opět komponován symetricky s hlavní vysokou dominantní hmotou uprostřed. Je v něm patrný ještě jeho

¹²³ VEČEŘÁKOVÁ 1997 (pozn. 78) 79.

¹²⁴ BENEŠOVÁ (pozn. 116) 346.

¹²⁵ Hodnocení jury na nákrese, SOKA Pardubice.

¹²⁶ BENEŠOVÁ (pozn. 116) 347.

¹²⁷ VEČEŘÁKOVÁ 1997 (pozn. 78) 79-80.

¹²⁸ Návrhy již publikovány v knize Rostislava Šváchy: Lomené, hranaté a obloukové tvary, Praha 2000.

¹²⁹ ŠVÁCHA (pozn. 117) 220.

předválečný robustně kubistický projev.¹³⁰ Ke vchodu vede poměrně mohutné schodiště s vlastní bránou, které ústí na ochozu. Samotné průčelí s dominující sochou v pěticípé deformované hvězdě, která vzdáleně připomíná mandorlu, je svým členěním podobné kostelům. Ze zadní stěny vystupují do průčelního pohledu dva komíny, které jsou zajímavým způsobem propojeny se stavbou a pomáhají jak gradaci, tak celkovému tvarovému modelování hmoty stavby. Porota tomuto návrhu vytkla příliš malou pitevnu, která je výškově oddělena od komor, samotné komory jsou nevhodně spojeny s obřadním prostorem a komunikují s prostorem spalovacích pecí. Dále komise považovala za zbytečné projektovat dva byty kvůli symetrii: „Myšlenka situační je zajímavá, avšak bazén nehodí se ke krematoriu.“¹³¹

Jeden z nejzajímavějších a nejodvážnějších návrhů pocházel od absolventa české techniky **Jiřího Krohy** [31, 32], jehož návrh je vyvrcholením jeho kubofuturistického zaměření.¹³² Kroha udělal z komína dominantu stavby, která expresivně pojednává celé průčelí, a má tak asociovat plameny ohně. „Motiv ohně, v němž radikálně levicově zaměřený architekt spatřoval zároveň i ideu revoluční, je prostoupen celou architekturou.“¹³³ Expresivní kubofuturistické tvary rozehrávají celou stavbu, která je velmi plasticky členěna a to nejen v exteriéru, ale i v interiéru. „Prostor a tvar zde byly skloubeny v jediný intenzivní účín.“¹³⁴ Skica interiéru [33] kremační síně je možná nejzajímavější částí projektu. Pilíře jsou zkoseny do lichoběžníků, hmoty se navzájem prostupují, prostor je velmi členitý a prostorové prvky architektury působí spíše jako plastiky (katafalk, pilíře atd.). Zajímavé je i barevné pojednání Krohových skic. Expresivně velkorysé řešení hmot však bohužel půdorysné dispozici a funkčnosti stavby neprospělo.¹³⁵

Dalším ze zajímavých projektů je návrh **Bohumila Slámy**¹³⁶ s označením „L“ [34]. Celková hmotová sestava je řešená podobně jako křesťanské kostely s poněkud předimenzovanou kupolí nad „křížením“. Především okna a „špičaté“ výseče kleneb v interiéru mohou budit gotický dojem, nicméně samotná výrazná ortogonální kupole svým tvarem odkazuje spíše k renesančním realizacím (Florence), v detailech můžeme nalézt ještě odkazy na kubistickou fázi. Porota na tomto návrhu ocenila studii interiéru, která ji připadala zajímavá. Návrhu naopak byly vytčeny některé dispoziční chyby jako malý

---

¹³⁰ BENEŠOVÁ (pozn. 116) 341.

¹³¹ Hodnocení jury.

¹³² BENEŠOVÁ (pozn. 116) 347.

¹³³ VEČEŘÁKOVÁ 1997 (pozn. 78) 79.

¹³⁴ BENEŠOVÁ (pozn. 116) 348.

¹³⁵ VEČEŘÁKOVÁ 1997 (pozn. 78) 80.

¹³⁶ Návrh zatím nebyl publikován.

prostor pecí, neoddělení pitevný od komory pro mrtvolý či nevhodného umístění pitevný vedle síně pro pozůstalé.¹³⁷

Ke geometrické moderně se ve svém návrhu s názvem „Est“, který získal druhé čestné uznání, vrací **Emil Králíček**¹³⁸ [25]. Stavba na podélném půdoryse má ve středu opět dominantní kupoli, která nám svým provedením a proporcemi připomíná kupoli Pantheonu. Druhou dominantu tvoří vysoká věž pomáhající gradaci hmoty, která měla být pravděpodobně zdobně pojednaná podobně jako okna a zábradlí. Stěna je členěna klasicky podélnou bosáží, hladkou stěnou a zakončena subtilní římsou. Porotě se na tomto návrhu nelíbila věž, hlavní schodiště, prostorová nevyváženost hmot a to, že komory a pitevna jsou umístěny v suterénu.¹³⁹

Projekt **Aloise Mezery** [35] s názvem „A“ představuje po formální stránce neoklasicistní linii, která vycházela z profánních staveb jako palác či divadlo.¹⁴⁰ Ovšem v základní dispoziční struktuře je návrh podobný Janákovu druhému přepracovanému projektu – tedy jakási verze chrámu se sloupy a středovým schodištěm v průčelí a ochozy při bočních stěnách. Porota tomuto návrhu vytkla opět nedostatečné osvětlení komor pro mrtvá těla a prostoru pecí, dále pak nevhodné dispoziční umístění pitevný v blízkosti místností pro pozůstalé a pro kněze. Po architektonické stránce návrh zhodnotila jako vespělý.¹⁴¹

Krátkou zmínku zasluhují ještě zbylé porotou oceněné návrhy,¹⁴² a to na projekt **Františka Vahaly** [26] s názvem „Žehrov III“ a projekt **Eduarda Hniličky** [24] s názvem „P“. Vahalův projekt získal třetí čestné uznání. Téměř čtvercový půdorys je rozdělen do třech částí, z nich nejdominantnější je ústřední prostora s obřadní síní v patře a pecemi v přízemí. Architekt se snažil oddělit pitevnu a komory pro mrtvolý od ostatních provozních prostor a bytu. Problémem však bylo, že komory a pitevna byly přístupny z otevřené loggie. Dále se porotě nelíbil stísněný vchod, chybějící výklenek pro oltář a nedostatečný počet záchodů. Porota tuto architekturu neshledala vhodnou pro krematorium.

Na **Hniličkově** návrhu, který získal první čestné uznání, porota ocenila především snahu o docílení zajímavého vzhledu. Na budově je zajímavá výrazná arkádová loggie, která měla být klenutá.

---

¹³⁷ Hodnocení jury.

¹³⁸ Návrh zatím nebyl publikován.

¹³⁹ Hodnocení jury.

¹⁴⁰ VEČEŘÁKOVÁ 1997 (pozn. 78) 80.

¹⁴¹ Hodnocení jury.

¹⁴² Návrhy zatím nebyly publikovány.

Na závěr ještě zbývá rozebrat vítězný (II. cena, I. nebyla udělena) projekt **Pavla Janáka** s názvem „P“ [20], na který navážu v následující kapitole. Základní hmota architektury je velmi kompaktní, narušena pouze výrazným dvoukřídlým schodištěm, typově připomíná chrám či staroslovanskou svatyni. V architektonickém detailu má stavba blíže k předválečnému jehlancovému kubismu.¹⁴³ Fasádu vertikálně člení úzké čtverhranné pilastry, stavba je korunována výraznou zdvojenou římsou. Dále na fasádě nalezneme výrazně plastický dekor „založený na fragmentech šikmoplošných kubistických tvarů“¹⁴⁴, především ve štítu a nad okny, který je podstatně umírněnější než Krohovy expresivní experimenty, nicméně svými ostrými hranami¹⁴⁵ a tvary ho vzdáleně připomíná. „Myšlenku, že architektura je „vyšší činností“, neboť spojuje „vyhovění lidskému účelu“ a „umělecké vyjádření, tj. abstrakci hmoty“, aplikoval u návrhu funkčním rozvržením hmot soustředěných kolem centrální obřadní síně a dynamickým průčelím.“¹⁴⁶

Jelikož většina do soutěže došlých prospektů se zabývala spíše na architektonickými tématy než důkladným prostorovým a dispozičním řešením, byly oceněné návrhy (P. Janák, O. Polák, V. Škára, B. Feuerstein) propracovány technickou kanceláří. Tohoto materiálu bylo použito k výběru způsobilého projektu. Dále se při výběru přihlíželo k finančním nákladům na stavbu.¹⁴⁷

---

¹⁴³ ŠVÁCHA (pozn. 117) 220.

¹⁴⁴ Rostislav ŠVÁCHA: Pavel Janák, in: Jiří ŠVESTKA/Tomáš VLČEK/ Pavel LIŠKA (ed.): Český kubismus 1909-1925, Stuttgart 1991, 212.

¹⁴⁵ „I v této době zdánlivě úplného přerodu neustoupil Janák od tvorby metodou abstrakce a dokonce ani od hrotitého tvaru...hrotitý tvar byl revokován také v soutěžním návrhu na krematorium v Pardubicích 1919.“ - BENEŠOVÁ (pozn. 116) 350.

¹⁴⁶ VEČERÁKOVÁ 1997 (pozn. 78) 78.

¹⁴⁷ Bohumil KORBEL: Krematorium v Pardubicích, in: Východ (List československé národní demokracie pro východní Čechy) II, č. 81, 5.7.1919, 2.

4.2 Popis krematoria a jeho vývoj dodnes

Pavel Janák byl porotou vyzván k přepracování svého návrhu z roku 1919 a do Pardubic poslal definitivní projekt krematoria v březnu 1922 [36-38].¹⁴⁸ „Stavební plány profesor Janák rozpracoval mezi březnem 1922 a červencem 1923, tato poznámka se týká pouze technických výkresů stavby, bez akceptování detailních plánů světél, dveří, štukové či malířské výzdoby.“¹⁴⁹ Finální verze návrhu se výrazně proměnila především po stylové stránce, ale funkční rozvrh a objemové uspořádání zůstalo stejné.¹⁵⁰ Janák ještě více vyzdvihl stylizaci do staroslovanské svatyně s trojúhelnými štíty a mohutnou sedlovou střechou.¹⁵¹ „Princip plasticity hmot, působících do prostoru, byl tu potvrzen v ornamentálním a barevném rozehrání tvarů sloupového ochozu. Dílo abstrahované z nejušlechtilější podstaty architektury vyvolává jakýsi praslovanský nebo všeslovanský dojem a řadí se v tomto smyslu po bok díla Plečnikova.“¹⁵²

V dekoru a výzdobě se již stavba zcela nese ve znamení národního stylu. (viz kapitola 2). Na cihlově červeném podkladu fasády se objevuje výrazná bílá bosáž, nad kterou se střídají bílé tvary obdélníků, polokruhů, kruhů či jejich variované kombinace [39], v čemž lze spatřovat odkaz na raně renesanční toskánskou architekturu. Obdélné rámce na fasádě či střídání světlého a tmavého pruhu můžeme vidět již na florentském baptisteriu [40] či jím inspirovaném kostele Santa Maria Novella od Albertiho [41]. Na Santa Maria Novella najdeme dokonce i velké kruhové okno v atice a na baptisteriu podobné proporce arkádových oblouků, které Janák použil na bočních stěnách. Oproti původnímu projektu se výrazně změnilo schodiště, na které nově navázal ochoz s kolumbáriem. Ochoz, který je řešen zdobenými pilastry s rovným překladem, vytvořil nový výrazný prvek stavby, jenž svou horizontalitou dodává krematoriu stability a klidu [42, 43]. Na kraji výrazného, asi třetinu stavby širokého schodiště, jsou umístěny dvě sochy světloňošů od Karla Lenharta¹⁵³ [44, 45], které společně s monumentálním schodištěm navozují slavnostní ráz

¹⁴⁸ ŠVÁCHA (pozn. 144) 212.

¹⁴⁹ Ondřej HÁJEK: Idea a skutečná realizace projektu prof. Pavla Janáka, in: <http://www.smp-pce.cz/historie-vzniku-184/#predehra>, vyhledáno 30.6.2011.

¹⁵⁰ „Rozvrh místností do jednotlivých pater zůstal v celku, jak byl v projektu soutěžním, již také proto, že vzhledem k nehluboké spodní vodě bylo možno čítati pouze s jediným patrem podzemním. Sem umístěno bylo topeniště a skladiště topiva... Obřadní síni byla určena prostora značně větší, než jak bylo v programu původním, a měla míti 1 výklenek pro případné umístění oltáře.“ – Pavel JANÁK: K projektu krematoria v Pardubicích, in: Styl IV, č. 6, 1923-1924, 97.

¹⁵¹ ŠVÁCHA (pozn. 144) 212.

¹⁵² BENEŠOVÁ (pozn. 116) 350.

¹⁵³ Krematorium Pardubice 80 let [almanach vydaný u příležitosti 80 let krematoria v Pardubicích], Pardubice 2003, nepag.; Miloš SPÁČIL: Pardubické krematorium, in: Pardubické noviny, 28.9.2003.

rozloučení se zemřelým [46]. Z obrázků [47, 48] můžeme vysledovat jednotlivé variace dekorů a vzorů, které Janák použil na fasádách. Komíny¹⁵⁴ jsou decentně umístěny do stavby, která se v zadní části stává poměrně členitou [49, 50]. Výrazným prvkem čelní fasády je velké kruhové okno ve štítu¹⁵⁵ [51, 52], které připomíná gotické rosety.

Z půdorysů [53, 54] a řezu [36] můžeme vysledovat vnitřní rozvrh stavby. Půdorysná dispozice je řešena ukázněně symetricky a vychází z pečlivého studia provozu.¹⁵⁶ V přízemí se nacházelo funkční zázemí budovy obsahující zvenčí přístupné sociální zařízení pro návštěvníky, dále dveřmi a chodbou oddělené prostory pro spalování mrtvých těl (tj. komory pro těla, pece, žároviště, pitevna) od prostor určených pro úřední správu krematoria (tj. kancelář, sklad, byt topiče), které byly přístupné přes dvůr. Po dvaadvacetistupňovém schodišti se lze dostat na ochoz, z kterého vedou tři vchody [55] do obřadní síně [56]. Po pravé straně vstupu se nachází schodiště vedoucí na emporu¹⁵⁷ s varhanami¹⁵⁸ [57]. Uprostřed obřadní síně je umístěn katafalk s propadlištěm, které dopraví rakev do přízemích předpecí, odkud ji vozík dopraví do žároviště [60, 61].¹⁵⁹ Místnost pro pozůstalé je umístěna v levém horním rohu obřadní síně a je dveřmi propojena s chodbou se sociálním zařízením a s obřadní síní [62]. V pravém horním rohu síně se nachází místnost pro kněze, která je rovněž samostatně přístupná zvenčí přes chodbu se schodištěm a vedou z ní přímé vstupy do prostoru pro řečníka v obřadní síni [63].

Samotná obřadní síň je 15 metrů široká, 10 metrů dlouhá a 8,5 metru vysoká. Výzdoba interiéru síně je architektem důmyslně promyšlena do posledního detailu, včetně veškerého osvětlení (viz nákresy z archivu NTM) – lampy [64, 65], svícny [66-68], dřevěné zábradlí [69, 70], výzdoba dveří [71], katafalku [59], řečnického stolku [72], lavic. I stěny v interiéru¹⁶⁰ jsou plasticky členěny dekorativními barevně odlišenými (červeno-bílá kombinace) rámci, podobně jako je tomu v exteriéru [73, 74]. Z plánové dokumentace lze

¹⁵⁴ „V zevnějšku stavby byly provedeny oba dolní komíny při zadním štítu proti projektu.“ - JANÁK (pozn. 150) 97.

¹⁵⁵ „Obřadní síň je osvětlena jediným oknem růžicovým o průměru 3 metrů a ukázalo se, jak bylo projektantem předpokládáno, že prostora měřící více než 165 m² jest jím dokonale osvětlena. Docílono tím naopak osvětlení velmi jednotného a s osou prostoru souhlasného. Okno je zaskleno katedrálním sklem dle návrhu prof. F. Kysely.“ – Ibidem.

¹⁵⁶ VEČEŘÁKOVÁ 1997 (pozn. 78) 80.

¹⁵⁷ Kůr byl původně zamýšlený jako galerie pro smuteční hosty. Tuto funkci plnil do roku 1926, kdy na něj spolek Krematorium umístil varhany. – HÁJEK (pozn. 149).

¹⁵⁸ „Varhany jsou projektovány jako menší koncertní nástroj...jsou soustavy pneumatické s elektrickým pohonem měchů, o dvou manuálech a pedálu. Mají celkem 20 rejstříků a hru zvonů. Třemi žaluziemi dosaženo zvlášť markantního dynamického odstínění. V prospektu použito výhradně píšťal. Dispozice varhan je dle řed. Fr. Michálka, virtuosa na varhany. Úpravu skříně a prospektu navrhl arch. prof. Janák. Stavbu provedla pražská firma K. Urban (Praha II., Říční č. 8).“ – František MICHÁLEK: Hudba v krematoriu, in: 1923-1933, Na památku desetiletého trvání pardubického krematoria, Pardubice 1933, 24.

¹⁵⁹ V. KADLEC: Městské krematorium v Pardubicích. (Technický popis.), in: ibidem 15.

¹⁶⁰ Původně bylo zamýšleno dubové obložení stěn, z nedostatku finančních prostředků vytvořili stavitelé tentýž ornament za použití šamotových cihel v bílé a terakotové barvě, obr. 75 – HÁJEK (pozn. 149).

vyčíst, jak měl interiér podle Janáka vypadat – „měl se stát kompoziční hrou kruhových a pravoúhlých tvarů, fasádou počínaje, klenbou a interiérem konče“. ¹⁶¹ Realizace byla především z finančních důvodů jiná. Výzdoba obřadní síně je doplněna o ornamentální malbu rabičového stropu, ¹⁶² která je dílem malíře Františka Kysely. ¹⁶³ Ten do červeno-bílé kombinace vnesl ještě modrou barvu stropu se žlutými hvězdami evokující nebe. Nad katafalkem probíhá mohutný oblouk, který je vyzdoben florálními motivy ¹⁶⁴ a svým umístěním výrazně připomíná vítězný oblouk [76]. Do něj je vložena tzv. zpěvácká galerie, kde jsou dnes umístěny malé varhany. Výzdoba interiéru a především jeho barevnost byla mylně chápána (a proto také kritizována) jako symbol českých národních barev a folklóru. „V interiéru se sice přímo citují některé vybrané prvky z dřevěné vesnické architektury jako vyřezávané zábradlí zpěvácké tribuny nebo nápadná analogie klenby krematoria s malovanými dřevěnými trámovými stropy, nicméně vedle těchto významových rovin má interiér pardubického krematoria mystičtější, panteistický význam.“ ¹⁶⁵

Samotná realizace stavby probíhala od 4. srpna 1922 do 15. září 1923 ¹⁶⁶ a hlasováním obecního zastupitelstva v Pardubicích byla stavba krematoria zadána firmě Karel Kohout a Jaroslav Krupař za 954 939 K. ¹⁶⁷ První spalovací přístroj, ¹⁶⁸ postavený současně s budovou, byl vybudován švýcarskou firmou Rottenbach z Bernu, druhý přístroj dodala v roce 1930 firma Ing. Julia Schmalze z Olomouce [77]. K vytápění pecí se užívalo koksu, kremace se prováděla dvakrát v týdnu, průměrná doba žehnutí byla jeden a půl hodiny, ke zpopelnění jedné mrtvoly bylo v průměru potřeba 250 kg koksu. Celkový stavební náklad i se zařízením žároviště, pitevny, varhan, urnového háje a ostatního příslušenství činil 1 900 000 K. ¹⁶⁹ Slavnostní otevření pardubického krematoria proběhlo dne 28. září 1923, samotná činnost začala o den později. ¹⁷⁰

¹⁶¹ Markéta SVOBODOVÁ: Rondokubistický „chrám smrti“ v Pardubicích, in: <http://www.asb-portal.cz/architektura/nadcasova-architektura/rondokubisticky-chram-smrti-v-pardubicich-128.html>, vyhledáno 10.7.2011.

¹⁶² Původní Janákův projekt počítal s ornamentálními dřevěnými kazetami, z finančních důvodů byl stop vymalován. – HÁJEK (pozn. 149).

¹⁶³ KADLEC (pozn. 159) 15.

¹⁶⁴ Původně zde byl nápis: „Já živ jsem, i vy živi budete“, v 50. letech byl zamalován – SVOBODOVÁ (pozn. 161).

¹⁶⁵ SVOBODOVÁ (pozn. 161).

¹⁶⁶ KADLEC (pozn. 159) 15.

¹⁶⁷ Protokol o schůzích obecního zastupitelstva v Pardubicích ze dne 14.7.1922, 547, SOkA Pardubice.

¹⁶⁸ Příloha – popis topení v pecích (SOkA Pardubice).

¹⁶⁹ KADLEC (pozn. 159) 15.

¹⁷⁰ Krematorium Pardubice 80 let [almanach vydaný u příležitosti 80 let krematoria v Pardubicích], Pardubice 2003, nepag.

V roce 1995 byla dokončena nová budova spalovny [78] (zadní část krematoria) včetně dvou nových pecí.¹⁷¹ Do té doby byly používány pece původní.¹⁷² Do roku 1997 byla budova krematoria v majetku Města Pardubice, od roku 1998 je vlastníkem budovy akciová společnost Služby města Pardubic. V roce 1997 se vyměnila střešní krytina a obnovila se původní výmalba obřadní síně. V období mezi lety 1998-2003 došlo ke zbudování nových chladíren a mrazírny [79], byla instalována nová zdviž katafalku a provedena rekonstrukce elektrorozvodů.¹⁷³ V roce 2004 bylo rozhodnuto o dalším postupu oprav, návrh řešení zpracovala projekční kancelář Ing. M. Jelínka z Chrudimi. „V průběhu následujících pěti let byla vybudována malá obřadní síň [80], čekárna smutečních hostů včetně sociálního zázemí [81], provedena byla rekonstrukce vstupního schodiště, upraveno podkroví pro sklad květinových darů [82] a zřízena nová kancelář obřadníka [83] v návaznosti na nově vybavenou čekárnu nejbližších pozůstalých. Závěrečnou fází byla instalace zdviže pro imobilní smuteční hosty. V roce 2009 byla celková rekonstrukce v hodnotě téměř 20 mil. Kč zakončena generální obnovou fasády.“¹⁷⁴ V roce 1958 byla budova zahrnuta mezi nemovité kulturní památky a v roce 2010 byla prohlášena národní kulturní památkou.¹⁷⁵

---

¹⁷¹ Dvě nové pece od firmy Ferbeck francouzské licence splňují ekologické limity, spalovací proces řídí počítač. - Milada VELEHRADSKÁ: Od roku 1923 více než čtvrt milionu kremací, in: ibidem.

¹⁷² Ibidem.

¹⁷³ Martin ROSA: Krematorium v Pardubicích, in:

<http://www.archiweb.cz/buildings.php?type=20&action=show&id=512>, vyhledáno 1.7.2011.

¹⁷⁴ Ibidem.

¹⁷⁵ Ibidem.

4.3 Proměna názorů na krematorium od dvacátých let 20. století až dodnes

Stavba pardubického krematoria vzbuzovala od počátku zájem jak široké veřejnosti, tak umělecké kritiky. V této kapitole se hodlám zabývat konkrétními ohlasy na krematorium od dvacátých let 20. století až dodnes. Jelikož Janákovo krematorium patří mezi jedny z hlavních ukázkových staveb národního stylu (rondokubismu), bude tato kapitola navazovat na kapitolu věnovanou stylu jako takovému (viz kapitola 2). Škála názorů zahrnuje postoje velmi vyhraněné jak v pozitivním, tak negativním slova smyslu.

4.3.1 První reakce

První reakce na krematorium ihned po jeho dostavbě (1923) byly u široké veřejnosti velmi pozitivní. To lze dokumentovat celou řadou pochvalných, většinou citově zabarvených článků v tisku. Příkladem může být článek vyšlý v Salonu roku 1923, ve kterém se o krematoriu mluví jako o „chrámu věčného míru a klidu“, v němž „hned prvý dojem, který krematorium na příchozího učiní, vyvolá vzpomínku na staroslovanské pohřebiště popelnic.“¹⁷⁶ Architekt je ceněn pro „geniální“ podřízení dnešního moderního směru v architektuře staroslovanským prvkům. Autor textu si ještě neodpustil poznámku na adresu katolické církve, která dlouhou dobu stála v cestě pohřbu žehem. Velmi kladně hodnotící soudy na adresu pardubického krematoria měly také souvislost s celkovou propagací kremačního hnutí u nás, především se spolkem Krematorium, který stavbu pomáhal financovat.¹⁷⁷ „Vyřešení stavby věnoval autor (...) největší péči a jest to po této stránce stavba vzorná. Svérázná, ryze v slovanském duchu nesená architektura působí mohutně na každého; jest to opravdový chrám, ve kterém vznešená idea – spalování mrtvých – dojde důstojného uplatnění.“¹⁷⁸ „Pardubice vybudovaly krematorium opravdu moderní, účelnost snoubí se s krásou a uměním, - je to dílo originelní, prvé české krematorium, které na světovém, mezinárodní, fóru čestně nás reprezentuje.“¹⁷⁹ Tato příznivá reakce byla na dlouhou dobu také poslední, které se krematorium dočkalo.

---

¹⁷⁶ Krematorium v Pardubicích, in: Salon VI, 1923, 16.

¹⁷⁷ VEČEŘÁKOVÁ 1997 (pozn. 78) 80.

¹⁷⁸ Krematorium v Pardubicích, in: Krematorium, věstník „Krematoria“, spolku pro spalování mrtvých XIV, 1923, 82-83.

¹⁷⁹ Krematorium v Pardubicích zahájeno, in: ibidem 81-82.

4.3.2 Karel Teige

Od roku 1921 (kdy se v Praze objevil časopis *L'esprit nouveau*) se formovala skupina mladých českých architektů pod teoretickým vedením Karla Teiga, která směřovala k purismu a poetismu.¹⁸⁰ Programově zcela odlišně zaměřená skupina mladých architektů nemohla projevy národního slohu vystát. „Již od roku 1922 se Janák nadto ocitá v kritické palbě mladých českých puristů a funkcionalistů, tím pro něj bolestnější, že jako nově jmenovaný profesor Uměleckoprůmyslové školy přichází s mladými vzbouřenci do přímého kontaktu a marně se je pokouší získat pro své ideály.“¹⁸¹ Prvním, kdo se předložil interpretaci rondokubismu v kontextu české moderní architektury byl v roce 1930 právě Karel Teige.¹⁸² V tomto Teigeho přehledu „Moderní architektury v Československu“ je poválečné období považováno za něco úpadkového a nízkého. Styl, jemuž nedal ani žádný konkrétní název,¹⁸³ považuje za pouhý derivát kubismu. K budově krematoria se sice explicitně nevyjadřuje, nicméně některé z jeho citací se k ní vztáhnout dají. „Architekt Janák a malíř Kysela jali se aplikovati barvy a tvary národních ornamentů, lidových malůvek a výšivek na nehorázné rozměry nábytku a budov... Je to dekorativizující fasádnictví zamilované do křiklavých barev. Tato kyselovská estetika ornamentální redukuje stavební umění na fasádnictví...“¹⁸⁴ Bohužel tato etapa architektury byla i později často prezentována pod vlivem negativního názoru Karla Teiga.

4.3.3 Jan E. Koula

Další z okruhu funkcionalistických architektů, J. E. Koula, se ve svém přehledu architektury z roku 1940 vyjadřoval o tomto období podobně negativně jako Teige. Rovněž převzal většinu jeho tezí, jakými byli přímá návaznost na předválečný kubismus, nacionální podnícení či „pouhé fasádnictví“ a „krok zpět k historismu XIX. století“. Celé období nazval jako „dekorativismus“ či „plastický dekorativismus“.¹⁸⁵ Koula si vybral jako jeden z ukázkových příkladů i pardubické krematorium. „Pardubické krematorium Janákovo (1921 až 1923) šlo za snahou po slovanské zdobivosti až příliš daleko na úkor tektoniky.

---

¹⁸⁰ Vladimír ŠLAPETA: Kubismus v architektuře, in: Alexander von VEGESACK (ed.): Český kubismus - architektura a design 1910-1925, Weil am Rein 1991, 50-51.

¹⁸¹ ŠVÁCHA 1985 (pozn. 59) 46.

¹⁸² ŠKRANC (pozn. 66).

¹⁸³ K. Teige používá pro architekturu poválečného období termíny jako: „architektonická úprkovština, nacionální romantismus, zkubizovaná secese, pseudomoderní dekorativní architektura...“ – Karel TEIGE: Moderní architektura v Československu, Praha 1930.

¹⁸⁴ Ibidem 104.

¹⁸⁵ Jan E. KOULA: Nová česká architektura a její vývoj ve XX. století, Praha 1940, 39-42.

Pro svou dekorativní líbivost, barevnost a tradičnost byla tato architektura po řadu let téměř oficiální českou architekturou.“¹⁸⁶

4.3.4 Oldřich Starý

Třetí z fundamentálních teoretiků a propagátorů meziválečné moderní architektury¹⁸⁷ – Oldřich Starý je ve svém textu k příležitosti Janákových šedesátin z roku 1942 ve svých formulacích umírněnější, nicméně obsah zůstává stejný. O Janákově poválečném období píše, že se snažil „v architektuře i v uměleckém průmyslu o sblížení s lidovým uměním proporcí, barevností a krajně zjednodušenou ornamentikou“ a vzápětí dodává, že „pokus přes počáteční úspěchy ztroskotat“.¹⁸⁸ Ve výčtu Janákových prací zmiňuje i krematorium: „Z provedených monumentálních staveb tohoto období sluší uvést krematorium v Pardubicích, realizované po veřejné soutěži, kterou vyhrál; jeho architektura z prvků slovanského dávnověku dává celek, blízký lidovým stavbám.“¹⁸⁹ Starý Janákovi přiznává, že jeho půdorysná řešení „byla vždy vysoké úrovně“ a mnohem více pak cení jeho tvorbu po roce 1925, kdy se přiklonil k očištění formy směrem k funkcionalismu.

4.3.5 50. léta

V padesátých letech znovu ožíval zájem o lidovou architekturu, který byl ovšem silně tendenční a politicky ovlivněný. To však nic neubírá na zajímavosti článku „Národní tradice v české architektuře“ z roku 1951, kde se shrnuje vývoj české architektury právě s ohledem na národní tradice a jedním ze zmiňovaných období je začátek dvacátých let. „Někteří architekti na počátku 20. století snaží se ještě navazovati na naši lidovou architekturu. Dušan Jurkovič (Pustevny na Radhošti), Jan Kotěra (Trmalův rodinný dům ve Strašnicích – 1902), Josef Gočár (rodinný dům v Krucemburku – 1907), nebo Pavel Janák (krematorium v Pardubicích – 1921) přenášejí na veřejné i obytné budovy tvary z lidové architektury především české i slovenské a snaží se o národní výraz v architektuře. Jejich snaha však zůstává jen na povrchu a tyto ojedinělé pokusy o vyjádření národního charakteru v architektuře se brzo opouštějí, neboť česká buržoazie již dávno necítí potřebu dovolávat se ve jménu národních tradic podpory lidu pro své zájmy a naopak stále zesiluje kosmopolitní

---

¹⁸⁶ Ibidem 39-40.

¹⁸⁷ ŠKRANC (pozn. 66)

¹⁸⁸ STARÝ 1942 (pozn. 2) 107.

¹⁸⁹ Ibidem 107.

poklonkování před kapitalistickým západem.“¹⁹⁰ Je zajímavé, že v tomto článku byli dáni dohromady architekti různých generací i stylů (vídeňská moderna, rondokubismus) a jejich tvorba byla i přesto, že čerpala z lidové architektury, odsouzena jako povrchní.

4.3.6 Marie Benešová

Na konci padesátých let je Marie Benešová první, kdo se snaží určitým způsobem architekturu raných dvacátých let rehabilitovat. V monografiích Josefa Gočára (1958) a Pavla Janáka (1959) sice toto období neoznačuje zvláštním názvem, ale pokouší se o jeho logický výklad. Tento stylový fenomén poprvé pojmenuje „rondokubismus“ (termín používán již dříve, ale v hanlivém slova smyslu) teprve v hlubší obsáhlé studii z konce šedesátých let.¹⁹¹ (Více k této problematice v kapitole 2). Z teoretických prací Marie Benešové, které skutečně změnily pohled na architekturu dvacátých let a jsou dodnes aktuální, zde vyberu pasáže týkající se pardubického krematoria. V monografii Pavla Janáka píše o jeho vývoji v letech 1922 a 1923, že se „postupně odpoutává od plošné aplikace abstrahovaného národního ornamentu, aby svou představu o národním slohu uskutečnil v plastické, charakterem hutné a v působení silné komposici architektury pardubického krematoria... nikoliv náhodou, ale vývojem představ dospěl k tomuto jednoznačnému a výraznému dílu.“¹⁹² V článku „Rondokubismus“ se autorka snaží postihnout tvorbu Pavla Janáka a jeho spolupráci s Františkem Kyselou. „Osobitost jeho pojetí (tj. Janákova – pozn. aut.) je dána jednak uklidněním neobyčejně silného dynamického projevu předválečné éry a jeho nahrazením zásadně uplatňovaným principem rytmu, který vždy v architektuře tlumočí vnitřní pohyb nebo ukázněný neklid... Tvorba dvojice Pavel Janák a František Kysela, vytvářející specifický dojem velmi silně působící zejména v jednom ze stěžejních děl hnutí – krematoriu v Pardubicích, podmínila převažující negativní názor historiků architektury dvacátého století na toto období. Neboť vznik kruhových forem včetně barevnosti, především červené a bílé s přidáním modré, byly kladeny do souvislosti poměrně jednoduše, primitivně a dosti mechanicky s naší státní samostatností a jejími symboly, včetně folklóru.“¹⁹³ V článku „Česká architektura 20. let“ z roku 1973 se o Pavlu Janákovi vyjadřuje následovně: „Dekorativnější je spíše poválečné zaměření Janákovo, který jediný z předchozí generace inklinoval k dekorativnosti pojetí, zejména ve spojitosti

---

¹⁹⁰ J. SKOKÁNEK/ H. PEŠKOVÁ/ D. PEŠEK: Národní tradice v české architektuře, in: Tvorba XX, č. 51, 1951, 1229-1230.

¹⁹¹ BENEŠOVÁ 1969 (pozn. 13).

¹⁹² BENEŠOVÁ (pozn. 35) 18-19.

¹⁹³ BENEŠOVÁ 1969 (pozn. 13) 311.

s Františkem Kyselou.¹⁹⁴ V přehledové publikaci „Česká architektura v proměnách dvou století 1780-1980“ Benešová shrnuje a rozšiřuje předchozí myšlenky: „Princip rytmu vede k většímu zdůrazňování vztahu k historii. Proto nabývá v Janákově tvorbě převahu představa jakési národní formy, zejména u děl, na nichž spolupracoval s Františkem Kyselou. Svědčí o tom jejich společné stěžejní dílo – krematorium v Pardubicích.“¹⁹⁵

4.3.7 Rostislav Švácha

Rostislav Švácha označuje českou architekturu vrcholící mezi lety 1920-1924 jako „třetí kubistický styl“ (více viz kapitola 2).¹⁹⁶ Pardubické krematorium staví mezi Janákovými pracemi velmi vysoko: „Nejpůsobivější práce Pavla Janáka z údobí národního stylu, krematorium v Pardubicích (1921-23), byla míněna jako evokace staroslovanské pohanské svatyně, včetně typicky „staroslovanského“ způsobu pohřbívání žehem.“¹⁹⁷ Švácha také jako jeden z mála upozornil na početné rondokubistické domy v novějších pardubických čtvrtích, které dokazují příznivý ohlas krematoria mezi pardubickou veřejností.¹⁹⁸

4.3.8 François Burkhardt

Na tomto místě je třeba uvést alespoň jeden příklad pohledu na krematorium od zahraničního teoretika. Jako nejvhodnější se jeví uvést Françoise Burkhardta, který se ve svém příspěvku do katalogu k výstavě o českém kubismu vyjadřuje konkrétně o pardubickém krematoriu. „V „rondokubismu“ je třeba také vidět snahu o obsah – a to např. v uplatnění prvků lidové architektury shromážděných ve třech zemích sjednocených vytvořením nové republiky. Janákovo krematorium v Pardubicích je v tomto ohledu sympatickým dílem: používá zde určité znaky a techniky, aby vytvořil jednotný celek tlumočený srozumitelným a ne již abstraktním jazykem, tedy méně intelektualizovaným, než jakým byl kubismus; jde o přechod od avantgardistického přístupu k lidové mluvě, protože byla srozumitelnější.“¹⁹⁹

---

¹⁹⁴ Marie BENEŠOVÁ: Česká architektura dvacátých let, in: Umění XXI, č. 5, 1973, 445.

¹⁹⁵ Marie BENEŠOVÁ: Česká architektura v proměnách dvou století 1780-1980, Praha 1984, 299.

¹⁹⁶ ŠVÁCHA (pozn. 28) 49.

¹⁹⁷ ŠVÁCHA (pozn. 14) 19.

¹⁹⁸ ŠVÁCHA (pozn. 28) 186.

¹⁹⁹ Francois BURKHARDT: Český kubismus dnes, in: Alexander von VEGESACK (ed.): Český kubismus - architektura a design 1910-1925, Weil am Rein 1991, 103-104.

4.3.9 Vendula Hnídková

Jednu z dosud posledních odborných studií o rondokubismu vypracovala Vendula Hnídková, publikována byla v časopise *Umění* v roce 2009.²⁰⁰ Autorka se zde zabývá především problematikou stylu jako takového a jeho označení. Nicméně krematorium v Pardubicích řadí ve výčtu „nejznámějších“ realizací v tomto stylu hned po boku Banky československých legií a paláce Riunione Adriatica di Sicurtà. Dále se autorka domnívá, že „Janák spíše proklamoval snahu o pochopení podstaty místní tradice jako nadčasového principu“ a že „požadovaná lidovost byla spíše agitačního rázu“.²⁰¹ Dalším poznatkem týkajícím se i pardubického krematoria je vysvětlení inspirace historickými slohy jako přínosná otevřenost tvůrců vůči světu a času: „Důrazu na letitou tradici, stojící u zrodu moderního českého umění, dosahovali citacemi v historii osvědčených typů. Pro ilustraci lze upozornit na nevtrhavé zakomponování triumfálního oblouku do struktury průčelí Legiobanky, ohlasy půdorysného schématu peripteros i dekorativních prvků florentské protorenesance na výsledné podobě krematoria v Pardubicích...“.²⁰²

4.3.10 Ostatní

Další poznámku k pardubickému krematoriu lze nalézt v textu **Jany Hornekové**: „V přibližně stejném období (jako byl výstavní pavilon pro Rio de Janeiro, 1922) pracuje architekt Janák na důležité zakázce, a to opět v intencích zvoleného stylu, totiž na budově krematoria v Pardubicích. Účelný půdorys doplňuje dvoubarevným, pro budovu krematoria velmi neobvyklým průčelím... výsledek působí, zejména s ohledem na účel využití, trochu kuriózním dojmem.“²⁰³ Za daleko zdařilejší považuje Janákovy práce pro interiér.

V katalogu *České art deco* se zmiňuje **Petr Krajčí** o krematoriu jako o „nejlepším díle Pavla Janáka v tomto období“. Dále píše: „Spojení jakéhosi praslovanského objemového archetypu se zdůrazněným štítem nad vstupem a raně renesanční inspirace článkování a ornamentality se stalo prostorovým prototypem mnoha veřejných prvorepublikových budov.“²⁰⁴

Otakar Nový ve svém přehledu české architektury považuje rondokubismus za transformaci předválečného *kubismu*, který považoval za „novou estetickou abstraktní

²⁰⁰ HNÍDKOVÁ 2009 (pozn. 27) 74.

²⁰¹ Ibidem 75.

²⁰² Ibidem 76.

²⁰³ HORNEKOVÁ (pozn. 72) 10.

²⁰⁴ Petr KRAJČÍ: *Architektura*, in: Jana HORNEKOVÁ: *České art deco 1918 – 1938*, Praha 1998, 250.

koncepti utváření průčelí a interiérů budov“. Rondokubismus pak chápe jako robustní variantu kubismu transformovanou plastickými výrazovými prostředky. Nový se vyjadřuje i exaktně o krematoriu jako o ojedinělém příkladu „supermonumentalizace české chalupy v replice antického chrámu“.²⁰⁵

---

²⁰⁵ Otakar NOVÝ: Česká architektonická avantgarda, Praha 1998, 116.

4.4 Vývoj architektury v pracích Pavla Janáka mezi lety 1919-1923/25

Jak již bylo v předchozích kapitolách naznačeno, je zajímavé, jak markantně se liší první Janákův návrh krematoria (1919) od výsledné podoby z roku 1923. Z tohoto důvodu se v této kapitole zaměřím na období let 1919 až 1923 a z ostatních Janákových realizací či návrhů se pokusím analyzovat jeho vývoj. Již bylo také řečeno, že Pavel Janák byl nejen architekt, ale i teoretik. Většinu změn ve výrazu jeho architektury předcházelo teoretické zdůvodnění. Pokusím se tedy nejdříve poukázat na tyto teoretické posuny, které následně doložím konkrétními díly.

Přestože se chci zabývat až obdobím od roku 1919, musím v zájmu jeho pochopení začít podstatně dříve, a to už v roce 1913. Už od tohoto roku se Pavel Janák začíná odklánět ve svých návrzích domovních fasád od šikmé k pravoúhlé kompoziční síti a „nalepuje na svá průčelí silnou vrstvu rozmanitých pravoúhlých obrazců“.²⁰⁶ Marie Benešová ve svých textech upozorňuje na kontinuitu Janákova předválečného kubistického období s válečnými studii průčelí, které vyústily až v poválečný „národní styl“. Píše, že po roce 1913 „zůstala dynamická, dramaticky oživená hmota sice stále cílem uměleckého záměru, tvarovým východiskem jsou však hranoly, krychle, gradované šikmým nebo křivkovým stupňováním“.²⁰⁷ O tom svědčí řada studií **pomníků a průčelí z let 1913-1914. [84, 85]** Tendenci v Janákově tvorbě následujících dvou let (1914-1916) vidí Benešová jako logickou přípravu k poválečnému období rondokubismu. Z toho vybočují pouze některé studie průčelí z let 1916 a především z dubna 1918, „z nichž lze pocítit zvláštní neklid hledání výrazu. Průčelí nejsou tu již protvářena, ale pokrývána purizovanými články odvozenými ze základních geometrických těles, člení se v ukázněném rytmu, nebo naopak asymetricky jakoby bez řádu.“²⁰⁸ V tomto duchu jakéhosi „hledání výrazu“ se nese i Janákův první návrh na krematorium z roku 1919.

Důležitou složkou Janákovy tvorby bylo i užité umění. Především jeho studie nábytku z roku 1915 nám mohou pomoci v pochopení jeho tvůrčího vývoje. Je z nich patrné, že „zalamované tvary se narovnaly, čtverec teď vystřídal trojúhelník a kosočtverec. Konkávní lomy ustoupily opět pravoúhlým liniím. Hlavním kompozičním prvkem se staly

---

²⁰⁶ ŠVÁCHA 1985 (pozn. 59) 42-46.

²⁰⁷ BENEŠOVÁ (pozn. 116) 344.

²⁰⁸ Ibidem.

horizontály a vertikály a kontrasty velkých různobarevných polí, asymetricky seskupených... Janák našel novou harmonii kombinací obdélníku, čtverce a kontrastních barev.²⁰⁹

Během první světové války se Janákova práce vyvíjela především na množství skic, ať už nábytku či památníků, pomníků a průčelí. Na těchto skicách je zajímavá výrazná plastičnost a především barevnost [86]. Tělesa pyramidálního charakteru jsou nahrazována hmotami hranolovými a krychlovými.²¹⁰ Tato postupná proměna měla přímé vyústění v rondokubismu či národním slohu.²¹¹

Z teoretických východisek Pavla Janáka je důležité uvést článek „**Ve třetině cesty**“, který byl uveřejněn krátce po založení Československé republiky ve Volných směrech roku 1918. Janák se v něm pokouší vytýčit směr další cesty moderní české architektury a při tom vychází ze zhodnocení předchozích období. V době, kdy článek vyšel (1918), uvádí Janák, že „jsme tak asi ve třetině cesty“²¹². Do této první třetiny cesty tedy patří „vyvrácení gramatiky starých slohů“, vyřešení otázky „hmoty samotné“, její osvobození „v přesvědčení, že i pro ni ve svobodě musí být blaho a její pravda“, oživení hmoty duchem. Architekt upozorňuje, že dosud bylo dosaženo pouze „nového názoru na hmotu“, „nové tkáně hmoty“, ale chybí její osnova, neboť „každá architektura měla vždycky svou zvláštní tkáň a k ní opět příslušnou zvláštní osnovu“.²¹³ Osnovu popisuje jako „řád, podle něhož tkáň a její tvary se seskupují v celky“. V tomto nalezení vlastní osnovy architektury vidí autor další, tedy druhou třetinu cesty. „Je tedy mnoho nejistot a další vývojová cesta může se dít jen očistou, soudem a jasněním těchto zásad za cílem: probíti se tudy k čisté, nám vlastní osnově podle našeho citu.“²¹⁴ Poslední třetina cesty ve vývoji připadá architektuře „účelové“: „Tkáň a osnova tvoří skutečně již celou architekturu, ovšem architekturu... čistou, ještě jako samobytný projev v hmotě bez sloužení lidskému účelu... Rozřešení lidských účelů je tedy do vzrůstu architektury zařaděno a to takto: hmota je totožna s půdou – vlastí, nad níž vyrůstá kmen – národní život a duch, který z této řady totožností vychází, vrací se do ní a vytváří z jejích jednotlivých oblastí organizované celky architektury. Taková architektura objímající již tvořivě i život je *architekturou národní*.“ A architektura obsáhnuvší i oblast sociální „stává se z čistého umění uměním národním“. Zde bychom mohli hledat teoretická

²⁰⁹ Olga HERBENOVÁ: Janákovy zápisníky z let 1911-1914, in: : Olga HERBENOVÁ/ Jiří ŠETLÍK (ed.): Acta UPM. XIX, C. Commentationes. 4, Pavel Janák : vybrané stati autorovy a příspěvky ze semináře ke stému výročí architektova narození, Praha 1985, 99.

²¹⁰ BENEŠOVÁ (pozn. 6) 16.

²¹¹ BENEŠOVÁ (pozn. 116) 349; ŠLAPETA (pozn. 180) 46.

²¹² Pavel JANÁK: Ve třetině cesty, in: Volné směry XIV, 1918, 221.

²¹³ Ibidem.

²¹⁴ Ibidem.

východiska pro následujících pět let ve vývoji české architektury, označované jako národní styl či rondokubismus.

Pavel Janák se ve svých teoretických úvahách zabýval nejen vizuální a stylovou stránkou věci, ale i praktickými a funkčními hodnotami architektury, což dokazují návrhy kolonií malých rodinných a družstevních domků z let 1919-1920. Realizovaná **strašnická kolonie [87]** je „zajímavá půdorysnou jednoduchostí i uplatňováním oživujícího plošného a barevného detailu, který v jednoduchých formách kombinace pravoúhelníka a části kruhu má být navázáním na způsob vesnické architektonické výzdoby, nikoliv na její tvar“.²¹⁵ V roce 1920 navrhuje Pavel Janák **rodinný dům** pro R. Picka v **Jaroměřicích [88]**, kde se snažil vyjádřit svou představu národního slohu se zvýrazněním folkloristické barevnosti dekorativních prvků. „Ty se skládaly z plastických motivů šambrán, lizén a říms.“²¹⁶ Po radikální přestavbě vily se nedochovaly téměř žádné kubistické prvky. V témže roce 1920 pracuje na přestavbě **Julišova domu** na Václavském náměstí, kde na průčelí domu aplikuje plošné obrazce. Fasáda Julišovy cukrárny měla bílý podklad s růžovými oblouky – barevnost architektury hrála u Janáka důležitou roli už od roku 1916, kdy napsal text *Barvu průčelím!*²¹⁷ jako manifest barevnosti nové architektury.²¹⁸ Sám architekt vyjadřuje ve vlastních zápiscích k Julišovu domu také svůj respekt ke starým stavbám slovy „úkol byl vítaný pro architekta, který byl oddán víře, že domy staré Prahy mohou a mají být přizpůsobeny novému životu, že starobylost nemusí být přítěží, naopak může být využita“. Dále se také zmiňuje o barevnosti architektury „*Víc než architektura byla to dekorace, víc malované než stavba. Ale chtělo se tolik a mohlo se jen tak málo stavět! Tak se malovalo. Bylo to veselé z nabyté svobody života. Bylo to tak upřímné, že snad to nebyla ani tak příliš hanba, ať doba a architektura brzy zpřísňely.*“²¹⁹

Průčelí Julišova domu byl jakýsi předstupeň k plnějšímu rozvinutí tohoto nového stylu, který nepoměrně výtvarněji působí v realizaci **rodinného domu v Hodkovičkách** (1921) **[89]**. „V tomto díle se již uplatnila vytříbená škála mírně plastických dekorativních prvků... Janák přiznává výtvarnou funkci sloupu ve smyslu historickém, i když zjednodušeném.“²²⁰ Fasáda domu byla provedena opět ve výrazné červenobílé barevnosti. „Interiéry byly vymalovány podle návrhů Františka Kysely v duchu abstrahovaného

²¹⁵ BENEŠOVÁ (pozn. 6) 17.

²¹⁶ <http://www.slavnevil.cz/vily/vysocina/vila-gisely-a-richarda-pickovych>, vyhledáno 7.7.2011.

²¹⁷ Publikoval tento text ve Venkově a vydal až po válce (Styl II, č. 7, 1921-1922, 4-5).

²¹⁸ LAHODA (pozn. 36) 138.

²¹⁹ Vendula HNÍDKOVÁ: Chtivost architektury – autobiografické zápisky Pavla Janáka, in: Umění LVII, č. 5, 2009, 491.

²²⁰ BENEŠOVÁ (pozn. 6) 17-18.

dekorativního ornamentu, dodávajícím až jakousi novobiedermeierovskou atmosféru“.²²¹ Podobný systém práce i použití barevnosti na fasádách bychom mohli nalézt u návrhu **elektrárny v Háji u Mohelnice**, též z roku 1921 [90, 91]. Vendula Hnídková skici právě k tomuto projektu použila jako názorný příklad Janákova užití barev v architektuře, které „vyplývalo z vnitřní rozvahy architekta“ – z dochovaných kreseb vidíme, že Janák v jedné fázi skicování přemýšlel o různých pestrobarevných variantách (nejen červeno-modro-bílé).²²² U návrhu elektrárny v Háji (1921) bychom si také mohli všimnout podobnosti s budovou krematoria – a to především několika prvků, které Janák dál rozvedl pravděpodobně ve finálním návrhu na krematorium (projekt odeslán v březnu 1922). Je to především motiv velkého kruhového okna v trojúhelném štítu střechy a jeho zakomponování pomocí zvýrazněné linie tak, že zvedající se linka vytvoří oblouk [92]. Dalším prvkem je část jakéhosi vlysu (mezi střechou a střední částí budovy), do kterého jsou umístěny kruhové útvary [93]. Rovněž sloupy či pilastry použité v nákrese elektrárny mají podobné základní schéma se zdůrazněnou střední částí jako použité pilastry v ochozu krematoria [94].

Rostislav Švácha upozorňuje na zajímavou souvislost týkající se Janákovy tvorby kolem roku 1920, kdy uvádí jako inspirační zdroj „Behrensovu předválečnou novorenesanci“.²²³ Tato poznámka je důležitá především pro pardubické krematorium, u kterého se uvádí jako jedna z předloh právě realizace Behrensova krematoria v Haagenu z roku 1906. Dále Švácha asociuje Janákovy projekty s českým raně barokním stavitelstvím – s barevnými fasádami zámků v Libochovicích nebo v Roudnici nad Labem.²²⁴

Poslední stupeň vývoje aplikovaného plošného „vesnického“ dekoru v monumentální architektuře představuje Československý výstavní **pavilon pro Rio de Janeiro** z roku 1922 [95].²²⁵ Pavel Janák dále rozvíjel tento „nový styl“ v oblasti drobnějších úkolů, kde si především v návrzích nábytku ověřoval použití nové barevnosti a tvarů. Mezi nejzdařilejší realizace této doby patří úpravy interiérů renesančního **zámku** rodiny Bartoňů z Dobenína v **Novém Městě nad Metují** (1922-1924), na kterých rovněž spolupracoval s Františkem Kyselou [96].²²⁶

Tímto se tedy dostáváme do doby práce na pardubickém krematoriu, kdy se Janák už odpoutal od plošného dekoru k plastičtějšímu pojetí fasády. K plnému uplatnění těchto

²²¹ LAHODA (pozn. 36) 138.

²²² HNÍDKOVÁ 2009 (pozn. 27) 83.

²²³ ŠVÁCHA (pozn. 144) 218.

²²⁴ Ibidem 219.

²²⁵ BENEŠOVÁ (pozn. 6) 18.

²²⁶ Jana HORNEKOVÁ: České art deco 1918-1938, in: idem (ed.): České art deco 1918-1938, Praha 1998, 22.

principů plasticity a rytmu došlo v návrhu paláce **Riunione Adriatica di Sicurtà** [97] (1922-1924). „Aniž tu byl použit jediný autentický historický prvek, tlumočí toto dílo Janákův obdiv k architektuře italského quattrocenta.“²²⁷ „Silná plasticita a vysoký reliéf říms, ostění oken i cimbuří ukončující atiky byly tu dovedeny až na hranici únosnosti pro realizaci architektonického díla.“²²⁸ Podobně řešený je i návrh budovy **radnice v Ostravě** [98] z roku 1924, kde je opět patrná inspirace florentskými radnicemi s dominantními věžemi. Janák se k těmto tendencím naposledy vrátil ještě v roce 1925 při soutěžním návrhu **Zemědělského muzea v Bratislavě**.²²⁹

V téže době, tj. v roce 1922, vypracoval soutěžní návrh na budovu **divadla v Olomouci** [99], který představuje další vývojový stupeň Janákova pojetí monumentální budovy. Návrh má jasně danou kubickou strukturu hmoty s nepřiliš plasticky pojednanými plochami a jeho největší význam „tkví hlavně v hodnotě půdorysu, který se vyznačuje stejně tak funkční logikou jako dokonalou symetrií dispoziční kompozice“.²³⁰

Janákova tvorba v letech 1922-1925 je velmi různorodá – na jedné straně ještě hledá a plně využívá možnosti, které mu poskytuje rondokubismus, na druhé straně, ať už pod vlivem vlastní sebekritiky²³¹ či kritiky mladší generace (od 1922), dospívá Janák k experimentům, které se svou formou odvracejí od „národního slohu“. Marie Benešová tento přerod od dekorativní k funkcionalistické architektuře dělí na tři formy – nejvýraznější odpoutání od poválečného dekorativismu vidí v oboru, k němuž měl náklonnost a hluboce ho studoval – obytné domy.²³² Už v roce 1923 se vrací až před kubismus k cihlové Kotěrově moderně v projektech **rodinných domů** sochaře Kafky, filosofa Krejčího a malířů Filly a Beneše [100].²³³ Další formu odpoutání pozorujeme rovněž už od roku 1923 v jeho projektu monumentální oficiální architektury **paláce Škodových závodů v Praze** (1923-26). Zde zhodnocuje principy klasické a „dospívá k monumentálnímu průčelí“. „Doznívání plastického období projevilo se výrazně ve vnitřním prostoru přízemního vestibulu“.²³⁴ Posledním uvedeným příkladem je projekt **krematoria v Brně** až z let 1925-26 [101], ve kterém se umělec snaží o „modifikaci formy své celé dosavadní tvorby“. „Tento pokus však nemá dalšího pokračování“.²³⁵

---

²²⁷ BENEŠOVÁ (pozn. 116) 350.

²²⁸ BENEŠOVÁ (pozn. 6) 19-20.

²²⁹ Ibidem 21.

²³⁰ Ibidem 19.

²³¹ Ovlivnit ho mohly i časté cesty do zahraničí či přednášky zahraničních architektů v Praze (Le Corbusier). – HNÍDKOVÁ 2009 (pozn. 219).

²³² BENEŠOVÁ (pozn. 6) 22.

²³³ ŠVÁCHA (pozn. 59) 46.

²³⁴ BENEŠOVÁ (pozn. 6) 22.

²³⁵ Ibidem.

Zajímavé shrnutí vývoje Janákova díla napsal Miloš Pistorius, který se domnívá, že z jednoho období do druhého přechází mnoho společného: „Racionálně hladké objemy a linie od prvního období, jež začalo ve Vídni, jdou až do třicátých let. Kubistické cítění přechází do dalších období. Cít k historickým hodnotám se neprojevuje jen v samotných rekonstrukcích památek, dekorativní výtvarná jemnost se objevuje nejenom a nikoliv hlavně v tak zvaném období dekorativismu, či v tak zvaném úsilí o národní sloh. Na druhé straně v tomto období nechyběl... smysl pro vztahy proporční a objemové.“²³⁶ Dále můžeme v Janákově architektonické tvorbě podle Pistoria sledovat dvojice řádu a svobody, detailu a celku, smysl pro plasticitu a zároveň smysl pro účín hladkých rovných ploch.²³⁷

Rostislav Švácha soudí, že v Janákově přerodu k funkcionalistické architektuře sehrálo velkou roli členství v pražské Státní regulační komisi (1923-29).²³⁸ Odpovědnost při regulačních plánech celých nových čtvrtí či urbanistických studií dovedla architekta k racionálnímu postoji. Ačkoliv Janák viděl podstatu architektonického krásna v elementech, které přesahují účel stavebního díla (1924-25), časem i tak došel k názoru, že „estetickou závadou“ nemohou být ani „ryze účelné prvky, poskytují-li „co nejúplnější a nejpohodlnější bydlení““. Kolem roku 1927 se tak „architekt stává vyznavačem holé konstrukce, jejíž kult dříve považoval za pouhý krátkozraký materialismus“.²³⁹

---

²³⁶ Miloš PISTORIUS: Pavel Janák jako osobnost architektonické tvorby, in: Olga HERBENOVÁ/ Jiří ŠETLÍK (ed.): Acta UPM. XIX, C. Commentationes. 4, Pavel Janák : vybrané stati autorovy a příspěvky ze semináře ke stému výročí architekta narození, Praha 1985, 95.

²³⁷ Ibidem.

²³⁸ Rostislav ŠVÁCHA: Pavel Janák a český funkcionalismus, in: Umění XXX, č. 6, 1982, 516.

²³⁹ Ibidem 518.

5 Závěr

Hlavním předmětem této práce byla budova krematoria v Pardubicích od architekta Pavla Janáka. Strukturována byla tak, aby pomohla objasnit i širší dobový a sociální kontext vzniku této ojedinělé stavby. V úvodu byly naznačeny cíle práce a stručné shrnutí architekta uměleckého života. Následující kapitola se snažila postihnout fenomén tzv. národního stylu či rondokubismu a naznačit složitou dobovou situaci na poli architektury. Nastíněny byly i problematické otázky týkající se rondokubismu – samotné označení stylu, jeho návaznost na kubismus, zaměňování se stylem art deco či jeho negativní přijetí uměleckou kritikou. Z uvedených názorů jednotlivých teoretiků architektury či historiků umění v rozpětí od dvacátých let až dodnes si je možno udělat představu o problematickém výkladu tohoto období. Další kapitola byla krátkým exkurzem do tematiky samotného pohřbu žehem a šíření myšlenky kremace. Do dvacátých let 20. století v Čechách nebyla kremace samozřejmostí a boje za její prosazení velmi úzce souvisely i s výstavbou prvních krematorií u nás. Hlavní část práce se pak soustředila na samotnou budovu krematoria. Jedním z jejích přínosů je podrobnější rozbor vybraných soutěžních návrhů na krematorium v Pardubicích ze soutěže konané v roce 1919, které dokumentují stav české architektury v tomto přelomovém období. Soutěžní návrhy jsem získala ve Státním okresním archivu Pardubice a některé zde uvedené projekty ještě nebyly publikovány. Pro popis realizovaného návrhu posloužily dokumenty a nákresy, které jsou dnes uloženy v archivu Muzea architektury a stavitelství při Národním technickém muzeu v Praze. Dalším přínosem práce je sestavení chronologického přehledu vývoje názorů na krematorium od dvacátých let 20. století až dodnes a zasazení budovy pardubického krematoria do širšího kontextu i v rámci Janákovy tvorby. Zde bylo poukázáno na zajímavou podobnost návrhu elektrárny v Háji u Mohelnice s finálním návrhem na krematorium. Dále byly upřesněny Janákovy tvůrčí procesy a přerody v období let 1919-1923/25. Právě roky 1919 a 1923 jsou mezníky vzniku pardubického krematoria – od vypsání soutěže až po realizaci. Vývoj architektonické tvorby je uveden až do roku 1925, jelikož v této době došlo k dalšímu posunu od národního stylu směrem k funkcionalismu.

O tom, že krematorium v Pardubicích je výjimečnou a výraznou stavbou, svědčí i jeho významná role ve snímku režiséra Juraje Herze „Spalovač mrtvol“ z roku 1968. Film byl zpracován podle stejnojmenné novely Ladislava Fuchse, kde hlavní roli představuje zaměstnanec krematoria („spalovač mrtvol“) Karl Kopfrkingl. Myslím, že právě v tomto díle je mistrovsky demonstrován výraz krematoria a atmosféra, kterou dokáže navodit.

Umění kameramana Stanislava Miloty napomohlo jeho plnému vyznění jak při scénách v obřadní síni, tak v exteriérových záběrech, kdy vyniká uprostřed volného prostranství jeho mytičnost a vznešenost. Pardubické krematorium pravděpodobně nebylo ve snímku uplatněno náhodně, ale svou národní hrdostí představuje jakousi paralelu k postavě spalovače.²⁴⁰

Nyní, po uvedení všech důležitých informací týkající se budovy krematoria v Pardubicích, jsem došla k závěru, že toto téma poskytlo poměrně komplexní představu o stavu české architektury a kultury v první polovině dvacátých let 20. století. Soutěž z roku 1919 přinesla velmi zajímavé spektrum návrhů, které dokumentovaly či dokonce předznamenaly architektonické umělecké směry. Sonda do problematiky rozvoje kremace v Československu byla i jakýmsi vhledem do názorové vyspělosti a mentality tehdejší společnosti. Časové mezníky vzniku krematoria se téměř shodují s mezníky národního stylu - od prvotního hledání tvarů a podstaty slohu až po jeho vrcholnou fázi v době, kdy byla stavba krematoria dokončena. Sledování vývoje tvorby Pavla Janáka přineslo přesnější představu, jak o vzniku krematoria, tak samotného stylu.

Osobně se domnívám, že tento odvážný a ambiciózní pokus o vytvoření národního slohu tvoří v dějinách české architektury významnou etapu. Jsem také přesvědčena, že právě budově pardubického krematoria se nejlépe podařilo ztělesnit představy a teze národního stylu. Její odkaz k dávné české historii, k bájným praslovanským svatyním, se dobře doplňuje s účelem, pro který vznikla. Propagátoři myšlenky kremace se rovněž dovolávali „starého“ způsobu pohřbívání. To vše zároveň doplňovala snaha nově vzniklého státu o objevení vlastní historie a osobitého vizuálního projevu. Cílem pak bylo získání národního sebevědomí a ujasnění své pozice mezi ostatními státy. O umělecké kvalitě architektury krematoria svědčí jeho výrazovost (to, že dokáže navodit atmosféru) a inspirativnost. Dodnes je v Pardubicích velmi uznávanou stavbou, o čemž svědčí i náročná rekonstrukce, která probíhala v posledních letech. Celostátní význam krematoria a uznání jeho umělecké hodnoty dokládá prohlášení národní kulturní památkou v roce 2010.

---

²⁴⁰ Tomáš HOŘAVA: Spalovač mrtvol, in: <http://cinepur.cz/article.php?article=887>, vyhledáno 26.7.2011.

6 Seznam použité literatury a pramenů

Monografie/ kapitola v monografii:

- BENEŠOVÁ Marie: Pavel Janák, Praha 1959
- BENEŠOVÁ Marie: Josef Gočár, Praha 1958
- BENEŠOVÁ Marie: Architektura kubismu, in: LAHODA Vojtěch/ NEŠLEHOVÁ Mahulena/ PLATOVSKÁ Marie/ ŠVÁCHA Rostislav/ BYDŽOVSKÁ Lenka (ed.): Dějiny českého výtvarného umění IV/1, Praha 1998, 329-353
- BENEŠOVÁ Marie: Česká architektura v proměnách dvou století 1780-1980, Praha 1984, 299
- ŠVÁCHA Rostislav: Architektura dvacátých let v Čechách, in: LAHODA Vojtěch/ NEŠLEHOVÁ Mahulena/ PLATOVSKÁ Marie/ ŠVÁCHA Rostislav/ BYDŽOVSKÁ Lenka (ed.): Dějiny českého výtvarného umění IV/2, Praha 1998, 11-35
- ŠVÁCHA Rostislav: Lomené, hranaté a obloukové tvary. Česká kubistická architektura 1911-1923, Praha 2000
- LAHODA Vojtěch: Barevná architektura Janáková, in: idem (ed.): Český kubismus, Praha 1996, 138
- VYBÍRAL Jindřich: Zrození velkoměsta. Architektura v obraze Moravské Ostravy 1890-1938, Ostrava 1997
- LUKEŠ Zdeněk: Český architektonický kubismus (podivuhodný směr, který se zrodil v Praze), Praha 2006
- TEIGE Karel: Moderní architektura v Československu, Praha 1930
- KOULA Jan E.: Nová česká architektura a její vývoj ve XX. století, Praha 1940
- NOVÝ Otakar: Česká architektonická avantgarda, Praha 1998

Periodika/ články v periodikách:

- JANÁK Pavel: Ve třetině cesty, in: Volné směry XIV, 1918, 221
- JANÁK Pavel: Obnova průčelí, in: Umělecký měsíčník 2, č. 3, 1912-1913, 85-95
- JANÁK Pavel: Barvu průčelím, in: Venkov, 1916, 3-4
- JANÁK Pavel: Národní věc a čeští architekti, in: Národ 2, 1918, 305-306
- JANÁK Pavel: K projektu krematoria v Pardubicích, in: Styl IV, č. 6, 1923-1924, 97
- JANÁK Pavel: Hranol a pyramida, in: Umělecký měsíčník I, č. 6, 1911, 162-170
- HNÍDKOVÁ Vendula: Rondokubismus versus národní styl, in: Umění LVII, č. 1, 2009, 83
- HNÍDKOVÁ Vendula: Chtivost architektury – autobiografické zápisky Pavla Janáka, in: Umění LVII, č. 5, 2009, 491
- BENEŠOVÁ Marie: Rondokubismus, in: Architektura ČSSR XXVIII, č. 5, 1969, 303
- BENEŠOVÁ Marie: Česká architektura dvacátých let, in: Umění XXI, č. 5, 1973, 445
- ŠVÁCHA Rostislav: Pavel Janák a český funkcionalismus, in: Umění XXX, č. 6, 1982, 516
- ŠVÁCHA Rostislav: Pavel Janák – česká moderní architektura, in: Domov 25, č. 2, 1985, 46
- KIBIC Karel: Architekt Pavel Janák, in: Panorama, 2007, 12-13
- STARÝ Oldřich: Architekt prof. Pavel Janák, in: Architektura IV, 1942, 83

- ŠLAPETA Vladimír: Česká meziválečná architektura z hlediska mezinárodních vztahů, in: Umění XXIX, č. 4, 1981, 309
- STARÝ Oldřich: Architekt prof. Pavel Janák, in: Architektura IV, 1942, 107
- VEČEŘÁKOVÁ Markéta: Krematoria v české architektuře 10.-30. let 20. století, jejich historie, architektura a ideový obsah, in: Umění XLV, č. 1, 1997, 72
- ČÍŽEK Ludvík: Spalování čili zpopelnění mrtvol (pohřbívání ohněm) na konci XIX. a počátku XX. století, in: Věstník Společnosti pro spalování mrtvol II, č. 2, 1912, 20
- ČÍŽEK Ludvík: Žároviště v Liberci, in: Věstník Společnosti pro spalování mrtvol VIII, č. 1, 1918, nepag.
- ZÁHOŘ Jindřich: Pohřbívání do země a pohřbívání ohněm, in: Věstník Společnosti pro spalování mrtvol II, č. 2, 1912, 17-19
- VAMBERA František: Konkurz na stavbu krematoria v Pardubicích, in: Národní listy, 22. prosince 1918, 6
- MACHOŇ Ladislav: Soutěž na stavbu krematoria v Pardubicích, in: Volné směry XX, 1919, 31
- KORBEL Bohumil: Krematorium v Pardubicích, in: Východ (List československé národní demokracie pro východní Čechy) II, č. 81, 5.7.1919, 2
- SPÁČIL Miloš: Pardubické krematorium, in: Pardubické noviny, 28.9.2003
- SKOKÁNEK J. / PEŠKOVÁ H. / PEŠEK D.: Národní tradice v české architektuře, in: Tvorba XX, č. 51, 1951, 1229-1230
- Vyřízené soutěže, in: Styl I, č. 1, 1920-1921, 18
- Věstník Společnosti pro spalování mrtvol I, č. 3, červen 1911
- Krematorium, věstník „Krematoria“, spolku pro spalování mrtvých XIV, 1923

Slovníky/ hesla ve slovnících:

- SEDLÁKOVÁ Radomíra: Czech cubism, in: The Dictionary of Art, New York 1996, 373
- VLČEK Pavel: Pavel Janák, in: Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Praha 2004, 273
- POŠVA Rudolf / DUDÁK Vladislav / NEŠKUDLA Bořek: Encyklopedie světové architektury: od menhiru k dekonstruktivismu. A-K, Praha 2000

Sborníky:

- HERBENOVÁ Olga / ŠETLÍK Jiří (ed.): Acta UPM. XIX, C. Commentationes. 4, Pavel Janák : vybrané stati autorovy a příspěvky ze semináře ke stému výročí architekta narození, Praha 1985
- KORBEL Bohumil: Vzpomínka na zápas o krematorium v Pardubicích, in: 1923-1933, Na památku desetiletého trvání pardubického krematoria, Pardubice 1933, 9
- MICHÁLEK František: Hudba v krematoriu, in: 1923-1933, Na památku desetiletého trvání pardubického krematoria, Pardubice 1933, 24
- Krematorium Pardubice 80 let [almanach vydaný u příležitosti 80 let krematoria v Pardubicích], Pardubice 2003
- VACEK: Krematoriu se blíží 80 let, in: Krematorium Pardubice 80 let [almanach vydaný u příležitosti 80 let krematoria v Pardubicích], Pardubice 2003, nepag.
- VELEHRADSKÁ Milada: Od roku 1923 více než čtvrt milionu kremací, in: Krematorium Pardubice 80 let [almanach vydaný u příležitosti 80 let krematoria v Pardubicích], Pardubice 2003, nepag.

Katalogy výstav:

- ŠVÁCHA Rostislav: Expresionismus v české architektuře, in: POMAJZLOVÁ Alena (ed.): Expresionismus a české umění 1905 – 1927, Praha 1994, 208-209
- ŠVÁCHA Rostislav: Kubistické teorie architektury, in: ŠVESTKA Jiří / VLČEK Tomáš / LIŠKA Pavel (ed.): Český kubismus 1909-1925, Stuttgart 1991, 205
- ŠVÁCHA Rostislav: Pavel Janák, in: ŠVESTKA Jiří / VLČEK Tomáš / LIŠKA Pavel (ed.): Český kubismus 1909-1925, Stuttgart 1991, 212
- LAMAROVÁ Milena B.: Portrét mladého architekta v prostoru roku 1913, in: ŠVESTKA Jiří / VLČEK Tomáš / LIŠKA Pavel (ed.): Český kubismus 1909-1925, Stuttgart 1991, 99
- ROUSOVÁ Hana: Deviace kubismu v Čechách, Cheb 1995
- HORNEKOVÁ Jana: České art deco, in: VONDRÁČEK Radim (ed.): České art deco, Milán 1993, 9
- HORNEKOVÁ Jana: České art deco 1918-1938, in: idem (ed.): České art deco 1918-1938, Praha 1998, 22
- ŠLAPETA Vladimír: Kubismus v architektuře, in: VEGESACK Alexander von: Český kubismus - architektura a design 1910-1925, Weil am Rein 1991, 50-51
- BURKHARDT François: Český kubismus dnes, in: VEGESACK Alexander von: Český kubismus - architektura a design 1910-1925, Weil am Rein 1991, 103-104
- KRAJČÍ Petr: Architektura, in: HORNEKOVÁ Jana: České art deco 1918 – 1938, Praha 1998, 250

Internet:

- ŠKRANC Pavel: Pojem rondokubismus, in: <http://www.earch.cz/clanek/3566-pojem-rondokubismus-1dil.aspxvyhledano>, vyhledáno 2.7.2011
- ŠKRANC Pavel: Rondokubismus - názory funkcionalistů, in: <http://www.earch.cz/clanek/3347-rondokubismus-nazory-funkcionalistu-2dil.aspx>, vyhledáno 14.7.2011
- SVOBODOVÁ Markéta: Krematoria v meziválečném Československu: Historie a vývoj architektonického typu, in: <http://www.archiweb.cz/salon.php?action=show&id=2731&type=10>, vyhledáno 15.7.2011
- <http://www.pohreb.cz/clanky/?text=27-spolecnost-pratel-zehu>, vyhledáno 15.7.2011
- SVOBODOVÁ Markéta: Krematoria v meziválečném Československu: Spory o pražské krematorium, in: <http://www.archiweb.cz/salon.php?action=show&id=2735&type=10>, vyhledáno 15.7.2011
- SVOBODOVÁ Markéta: Krematoria v meziválečném Československu: Krematoria v Ostravě, Nymburce, Mostě a Plzni, in: <http://www.archiweb.cz/salon.php?action=show&id=2733&type=10>, vyhledáno 15.7.2011
- SVOBODOVÁ Markéta: Rondokubistický „chrám smrti“ v Pardubicích, in: <http://www.asb-portal.cz/architektura/nadcasova-architektura/rondokubisticky-chram-smrti-v-pardubicich-128.html>, vyhledáno 10.7.2011
- HÁJEK Ondřej: Předehra ke vzniku krematoria v Pardubicích, in: <http://www.smp-pce.cz/historie-vzniku-184/#predehra>, vyhledáno 30.6.2011
- HÁJEK Ondřej: Idea a skutečná realizace projektu prof. Pavla Janáka, in: <http://www.smp-pce.cz/historie-vzniku-184/#predehra>, vyhledáno 30.6.2011

- ROSA Martin: Krematorium v Pardubicích, in: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?type=20&action=show&id=512>, vyhledáno 1.7.2011
- <http://www.slavnevil.cz/vily/vysocina/vila-gisely-a-richarda-pickovych>, vyhledáno 7.7.2011
- HOŘAVA Tomáš: Spalovač mrtvol, in: <http://cinepur.cz/article.php?article=887>, vyhledáno 26.7.2011

Ostatní (propagační materiály, apod.):

- LUKEŠ Zdeněk: Mapa architektury art deco v Praze, Praha 2007
- Pax - pohřeb žehem, Pardubice 1940
- Pohřeb žehem a členství ve spolku Krematorium (propagační materiál), s. l., s. d.

Materiály získané v archivech:

- Národní technické muzeum – Muzeum architektury a stavitelství, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 85 – Pavel Janák, sign. 54 – krematorium Pardubice (1921-1923)
- Státní okresní archiv Pardubice, Sbírka map a plánů - soutěžní návrhy na stavbu krematoria, nezpracováno

7 Seznam vyobrazení

1. Josef Gočár: výstavní pavilon Československé republiky, Lyon, 1919. Reprodukce z knihy: Jana HORNEKOVÁ: České art deco 1918-1938, Praha 1998, 247. Fotografie uložena v Archivu architektury NTM.
2. Pavel Janák: přestavba Julišova domu v Praze, 1920. Reprodukce z časopisu: Styl II, č. 1, 1921, I-II.
3. dtto.
4. Josef Gočár: návrh hudebního pavilonu v Bohdanči, 1920. Reprodukce z knihy: Rostislav ŠVÁCHA: Lomené, hranaté a obloukové tvary. Česká kubistická architektura 1911-1923, Praha 2000, 50.
5. Josef Gočár: Legiobanka, Praha, 1921. Reprodukce z knihy: Marie BENEŠOVÁ: Česká architektura v proměnách dvou století 1780-1980, Praha 1984, 293.
6. Pavel Janák: palác pojišťovny Riunione Adriatica di Sicurtà, Praha, 1922-1925. Reprodukce z časopisu: Styl III, č. 2-3, 1922, 40.
7. Josef Gočár: koželužská škola, Hradec Králové, 1923-24. Reprodukce z knihy: Marie BENEŠOVÁ: Josef Gočár, Praha 1958, 20.
8. Josef Gočár: obecné a měšťanské školy, Hradec Králové, 1925. Reprodukce z knihy: Marie BENEŠOVÁ: Josef Gočár, Praha 1958, 21.
9. Pavel Janák: soutěžní návrh na krematorium v Praze, 1902. Reprodukce z: <http://archiweb.cz/salon.php?action=show&id=2731&type=10>, vyhledáno 27.7.2011.
10. dtto.
11. Pavel Janák: soutěžní návrh na krematorium v Praze, 1904. Reprodukce z: <http://archiweb.cz/salon.php?action=show&id=2731&type=10>, vyhledáno 27.7.2011.
12. Rudolf Bitzan: krematorium, Liberec, 1915-1917. Reprodukce z publikace: Věstník Společnosti pro spalování mrtvol VIII, č. 1, 1918, 9.
13. Fritz Schumacher: krematorium, Drážďany, 1911. Reprodukce z: <http://www.archiweb.cz/salon.php?action=show&id=2731&type=10>, vyhledáno 27.7.2011.
14. Anton Svitil: krematorium, Most, 1923. Reprodukce z: <http://www.archiweb.cz/salon.php?action=show&id=2733&type=10>, vyhledáno 27.7.2011.
15. dtto.
16. Greifswald, krematorium, 1913. Reprodukce z: <http://www.hood.de/auction/36820213/greifswald-krematorium-1918.htm>, vyhledáno 27.7.2011.
17. Bedřich Feuerstein: krematorium, Nymburk, 1922-24. Reprodukce z: <http://archiweb.cz/salon.php?action=show&id=2733&type=10>, vyhledáno 27.7.2011.
18. Vlastislav Hofman: krematorium, Ostrava, 1923-25. Reprodukce z: <http://archiweb.cz/salon.php?action=show&id=2733&type=10>, vyhledáno 27.7.2011.
19. dtto.
20. Pavel Janák: návrh na krematorium v Pardubicích, 1919, Státní okresní archiv Pardubice, Sběrka map a plánů - soutěžní návrhy na stavbu krematoria. Foto: autor.

21. Bedřich Feuerstein: návrh na krematorium v Pardubicích, 1919, Státní okresní archiv Pardubice, Sběrka map a plánů - soutěžní návrhy na stavbu krematoria. Foto: autor.
22. dtto.
23. dtto.
24. Eduard Hnilička: návrh na krematorium v Pardubicích, 1919, Státní okresní archiv Pardubice, Sběrka map a plánů - soutěžní návrhy na stavbu krematoria. Foto: autor.
25. Emil Králíček: návrh na krematorium v Pardubicích, 1919, Státní okresní archiv Pardubice, Sběrka map a plánů - soutěžní návrhy na stavbu krematoria. Foto: autor.
26. František Vahala: návrh na krematorium v Pardubicích, 1919, Státní okresní archiv Pardubice, Sběrka map a plánů - soutěžní návrhy na stavbu krematoria. Foto: autor.
27. Pavel Janák: návrh na krematorium v Pardubicích, 1921, NTM, AAS, fond 85 – Janák, sign. 54 – krematorium Pardubice. Foto: autor.
28. Otakar Novotný: návrh na krematorium v Pardubicích, 1919, Státní okresní archiv Pardubice, Sběrka map a plánů - soutěžní návrhy na stavbu krematoria. Foto: autor.
29. Vlastislav Hofman: návrh na krematorium v Pardubicích, 1919, Státní okresní archiv Pardubice, Sběrka map a plánů - soutěžní návrhy na stavbu krematoria. Foto: autor.
30. Čeněk Vořech: návrh na krematorium v Pardubicích, 1919, Státní okresní archiv Pardubice, Sběrka map a plánů - soutěžní návrhy na stavbu krematoria. Foto: autor.
31. Jiří Kroha: návrh na krematorium v Pardubicích, 1919, Státní okresní archiv Pardubice, Sběrka map a plánů - soutěžní návrhy na stavbu krematoria. Foto: autor.
32. dtto.
33. Jiří Kroha: skica interiéru (návrh na krematorium v Pardubicích), 1919. Reprodukce z: <http://archiweb.cz/salon.php?action=show&id=2732&type=10>, vyhledáno 27.7.2011.
34. Bohumil Sláma: návrh na krematorium v Pardubicích, 1919, Státní okresní archiv Pardubice, Sběrka map a plánů - soutěžní návrhy na stavbu krematoria. Foto: autor.
35. Alois Mezera: návrh na krematorium v Pardubicích, 1919, Státní okresní archiv Pardubice, Sběrka map a plánů - soutěžní návrhy na stavbu krematoria. Foto: autor.
36. Pavel Janák: projekt krematoria v Pardubicích, 1922, NTM, AAS, fond 85 - Janák, sign. 54-krematorium Pardubice. Foto: autor.
37. dtto.
38. dtto.
39. Pavel Janák: krematorium, Pardubice, 1923. Foto: autor.
40. Florencie, baptisterium, 11./12. století. Reprodukce z: <http://en.wikipedia.org/wiki/File:Firenze.Baptistry06.JPG>, vyhledáno 27.7.2011.
41. Leon Battista Alberti: Santa Maria della Novella, Florencie, 1470. Reprodukce z: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Santa_Maria_Novella.jpg, vyhledáno 27.7.2011.
42. Pavel Janák: krematorium, Pardubice, 1923, ochoz. Foto: autor.
43. dtto.
44. Karel Lenhart: Světlonoši, Pardubice, 1923. Foto: autor.
45. dtto.
46. Pavel Janák: krematorium, Pardubice, 1923, schodiště. Foto: autor.
47. Pavel Janák: krematorium, Pardubice, 1923, detail fasády. Foto: autor.
48. dtto.
49. Pavel Janák: krematorium, Pardubice, 1923, komíny, zadní část. Foto: autor.
50. dtto.
51. Pavel Janák: krematorium, Pardubice, 1923, detail okna. Foto: autor.
52. dtto.

53. Pavel Janák: krematorium, Pardubice, 1923, půdorys I. patro, NTM, AAS, fond 85 – Janák, sign. 54 – krematorium Pardubice. Foto: autor.
54. Pavel Janák: krematorium, Pardubice, 1923, půdorys přízemí, NTM, AAS, fond 85 – Janák, sign. 54 – krematorium Pardubice. Foto: autor.
55. Pavel Janák: krematorium, Pardubice, 1923, vstup. Foto: autor.
56. Pavel Janák: krematorium, Pardubice, 1923, obřadní síň. Foto: autor.
57. Pavel Janák: krematorium, Pardubice, 1923, obřadní síň-varhany. Foto: autor.
58. Pavel Janák: krematorium, Pardubice, 1923, obřadní síň-katafalk. Foto: autor.
59. Pavel Janák: krematorium, Pardubice, 1923, katafalk – detail. Foto: autor.
60. Pavel Janák: krematorium, Pardubice, 1923, propadliště, předpecí. Foto: autor.
61. dtto.
62. Pavel Janák: krematorium, Pardubice, 1923, obřadní síň. Foto: autor.
63. Pavel Janák: krematorium, Pardubice, 1923, prostor pro řečníka. Foto: autor.
64. Pavel Janák: krematorium, Pardubice, 1923, světla. Foto: autor.
65. Pavel Janák: krematorium, Pardubice, 1923, světla – detail, NTM, AAS, fond 85 – Janák, sign. 54 – krematorium Pardubice. Foto: autor.
66. Pavel Janák: krematorium, Pardubice, 1923, svícen, detail, NTM, AAS, fond 85 – Janák, sign. 54 – krematorium Pardubice. Foto: autor.
67. dtto.
68. dtto.
69. Pavel Janák: krematorium, Pardubice, 1923, zábradlí – detail, obřadní síň – vítězný oblouk. Foto: autor.
70. dtto.
71. Pavel Janák: krematorium, Pardubice, 1923, dveře. Foto: autor.
72. Pavel Janák: krematorium, Pardubice, 1923, řečnický stolec – detail. Foto: autor.
73. Pavel Janák: krematorium, Pardubice, 1923, detail stěny. Foto: autor.
74. dtto.
75. Pavel Janák: krematorium, Pardubice, 1923, stěna – detail. Foto: autor.
76. Pavel Janák: krematorium, Pardubice, 1923, obřadní síň – vítězný oblouk. Foto: autor.
77. Pavel Janák: krematorium, Pardubice, 1923, kremační pece. Foto: autor.
78. Pardubice, krematorium - budova spalovny, 1995, zadní pohled. Foto: autor.
79. Pardubice, krematorium – chladírny, 1998-2003. Foto: autor.
80. Pardubice, krematorium – malá obřadní síň, 2004-2009. Foto: autor.
81. Pardubice, krematorium – čekárna, 2004-2009. Foto: autor.
82. Pardubice, krematorium – sklad květin, 2004-2009. Foto: autor.
83. Pardubice, krematorium – kancelář obřadníka, 2004-2009. Foto: autor.
84. Pavel Janák/ Otto Gutfreund: návrh na Žižkův pomník, 1913. Reprodukce z knihy: Rostislav ŠVÁCHA: Lomené, hranaté a obloukové tvary. Česká kubistická architektura 1911-1923, Praha 2000, 38.
85. Pavel Janák: návrh urnového pomníku, 1913. Reprodukce z knihy: Alexander von VEGESACK (ed.): Český kubismus - architektura a design 1910-1925, Weil am Rein 1991, 371.
86. Pavel Janák: návrh válečného pomníku, 1917. Reprodukce z knihy: Vojtěch LAHODA / Mahulena NEŠLEHOVÁ / Marie PLATOVSKÁ / Rostislav ŠVÁCHA / Lenka BYDŽOVSKÁ (ed.): Dějiny českého výtvarného umění IV/1, Praha 1998, 349.
87. Pavel Janák/ Josef Gočár/ Josef Zavadil: kolonie ve Strašnicích, 1919-1920. Reprodukce z knihy: Jana HORNEKOVÁ: České art deco 1918-1938, Praha 1998, 256.

88. Pavel Janák: rodinný dům, Jaroměřice, 1920. Reprodukce z:
<http://www.slavnevily.cz/vily/vysocina/vila-gisely-a-richarda-pickovych>,
vyhledáno 27.7.2011.
89. Pavel Janák: rodinný dům, Praha Hodkovičky, 1921. Reprodukce z:
<http://www.slavnevily.cz/vily/praha/rondokubistica-vila-v-hodkovickach>,
vyhledáno 27.7.2011.
90. Pavel Janák: návrh vodní elektrárny v Háji u Mohelnice, 1921. Reprodukce
z článku: Vendula HNÍDKOVÁ: Rondokubismus versus národní styl, in: Umění
LVII, č. 1, 2009, 82-83.
91. dtto.
92. Pavel Janák: krematorium, Pardubice, 1923, detail štítu. Foto: autor.
93. Pavel Janák: krematorium, Pardubice, 1923, detail štítu. Foto: autor.
94. Pavel Janák: krematorium, Pardubice, 1923, detail sloupů. Foto: autor.
95. Pavel Janák: výstavní pavilon pro Rio de Janeiro, 1922. Reprodukce z knihy:
Marie BENEŠOVÁ: Pavel Janák, Praha 1959, 11.
96. Pavel Janák: nábytek, pokoj mladého pána, zámek v Novém Městě nad Metují,
1922. Reprodukce z knihy: Jana HORNEKOVÁ: České art deco 1918-1938, Praha
1998, 25.
97. Pavel Janák: Riunione Adriatica di Sicurtà, Praha, 1922-1924, detail. Reprodukce
z: Marie BENEŠOVÁ: Rondokubismus, in: Architektura ČSSR, 1969, 307.
98. Pavel Janák: soutěžní návrh na radnici v Ostravě, 1924. Reprodukce z časopisu:
Styl V, č. 1, 1924, 1.
99. Pavel Janák: soutěžní návrh na divadlo v Olomouci, 1922. Reprodukce z časopisu:
Styl III, č. 11-12, 1922, 157.
100. Pavel Janák: Benešova vila, Praha, 1923. Reprodukce z:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Janak_benesova_vila.JPG,
vyhledáno 27.7.2011.
101. Pavel Janák: soutěžní návrh na krematorium v Brně, 1925-1926, severní průčelí.
Reprodukce z:
<http://www.archiweb.cz/architects.php?type=arch&place=cr&action=show&id=439>,
vyhledáno 27.7.2011.